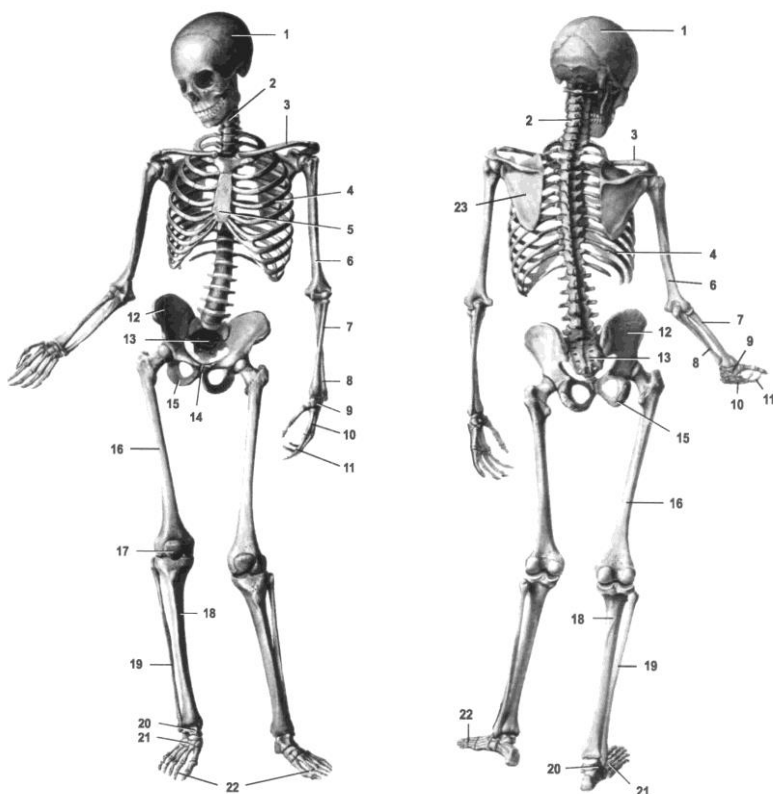

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ
Кафедра медико-біологічних основ
фізичного виховання і фізичної реабілітації

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ. ОСТЕОЛОГІЯ

Робочий зошит
до лабораторних занять (2-ий варіант)

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Кафедра медико-біологічних основ
фізичного виховання і фізичної реабілітації

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ

ОСТЕОЛОГІЯ

Робочий зошит

ДО ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ
(2-ий варіант)

СТУДЕНТА(КИ) 1 КУРСУ

ГРУПИ 1_____

Вінниця
Херсон
2025

УДК 572.781(075.8)

DOI: <https://doi.org/10.31652/978-617-8187-69-9-1-76>

М 36

Рецензенти:

Л.А. Сарафинюк – доктор біологічних наук, завідувач кафедри фізичного виховання та ЛФК Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова

О.Ю. Брезденюк – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, завідувач кафедри фізичного виховання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією факультету фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, протокол №5 від 13.12.2024. Рекомендовані до друку Вченою радою факультету фізичного виховання і спорту протокол № 5 від 17.12.2024.

М 36 **Мацейко І. І., Спринь О. Б.**

Анатомія людини. Osteологія: робочий зошит до лабораторних занять / І. І. Мацейко, О. Б. Спринь. 2-ге вид. – Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2025. – 76 с., іл.

ISBN 978-617-8187-69-9 (електронне видання)

Робочий зошит містить практичні завдання для лабораторних занять, самостійної роботи та питання для самопідготовки для студентів спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія.

УДК 572.781(075.8)

ISBN 978-617-8187-69-9 (електронне видання)

© Мацейко І. І., 2025

© Спринь О. Б., 2025

© ФОП Вишемирський В.С., 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Вступ.....	6
Основні анатомічні терміни.....	8
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1: <i>Скелет тулуба</i>.....	11
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №2: <i>Сполучення кісток тулуба</i>.....	18
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №3: <i>Скелет верхньої кінцівки</i>.....	23
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №4: <i>Сполучення кісток верхньої кінцівки. Ч. 1</i>.....	30
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №5: <i>Сполучення кісток верхньої кінцівки. Ч. 2</i>.....	34
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №6: <i>Скелет нижньої кінцівки</i>.....	37
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №7: <i>Сполучення кісток нижньої кінцівки. Ч. 1</i>.....	44
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №8: <i>Сполучення кісток нижньої кінцівки. Ч. 2</i>.....	49
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №9: <i>Скелет голови – череп. Ч.1</i>.....	57
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №10: <i>Скелет голови – череп. Ч.2</i>.....	68
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №11: <i>Сполучення кісток черепа</i>.....	73
Рекомендована література.....	75

ПЕРЕДМОВА

У системі підготовки фізичного терапевта надзвичайно важливе місце належить анатомії людини. Для ефективної професійної діяльності фізичний терапевт, асистент фізичного терапевта та ерготерапевта повинні досконало знати будову людського тіла, розуміти закономірності його розвитку. Крім того, анатомія вивчається першою з предметів медико-біологічного циклу і, таким чином, закладає фундамент для засвоєння фізіології людини, біомеханіки, основ патології, фізіології рухової активності, спортивної медицини, масажу, лікувальної фізичної культури та разом з ними необхідна для успішного опанування спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія.

Робочий зошит складений відповідно до навчальної програми дисципліни «Біологія та анатомія людини: Анатомія людини» факультету фізичного виховання і спорту. З метою глибшого засвоєння знань студентами створено навчально-методичний посібник, який рекомендується застосовувати у комплекті з робочим зошитом.

Робочий зошит з анатомії людини містить сучасні дані про будову скелета людини та сполучень скелета. Специфіка викладання анатомії вимагає розміщення у посібнику великої кількості ілюстрацій, які полегшують засвоєння матеріалу, та термінологічного словника. Анатомічна термінологія наведена відповідно до Українського стандарту Міжнародної анатомічної номенклатури.

Робочий зошит призначений для виконання завдань студентами галузі знань 22 Охорона здоров'я, спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія на лабораторних заняттях та для самостійної роботи студентів.

ВСТУП

Анатомія людини – це наука, яка вивчає форму і будову тіла людини, усіх його частин і органів у зв'язку з їх функціями, розвитком та впливом умов зовнішнього середовища. Анатомія вивчає здорову живу людину, що знаходиться у своєму природному, нормальному стані.

Назва «анатомія» означає розтин, розсікання і походить від грецького *anatomne* – розсікаю, адже основним методом пізнання внутрішньої будови тіла людини у давнину був метод розтину трупа ножем.

Основними методами дослідження в анатомії є:

- *макроскопічний;*
- *макро-мікроскопічний;*
- *мікроскопічний;*
- *гістохімічний;*
- *спектрофлуорометричний;*
- *рентгенологічний;*
- *ендоскопічний;*
- *ультразвуковий;*
- *термографічний;*
- *метод магнітно-резонансного зображення [4].*

Загальна характеристика тіла людини. Осі та площини

Тіло людини в цілому зберігає будову, притаманну усім хребетним: двополярність (головний та хвостовий кінці), двобічну симетрію, наявність осьового скелета, переважність парних органів, збереження деяких ознак метамерії.

Частинами тіла людини є: тулуб, шия, голова, дві верхні кінцівки і дві нижні кінцівки.

В анатомії умовно прийнято вивчати тіло людини у вертикальному симетричному положенні з опущеними руками, великі пальці яких повернуті назовні (таке положення тіла називається *анатомічним*).

При анатомічному описі користуються площинами і напрямками, що проходять через тіло відповідно до трьох площин і осей системи прямокутних координат.

Площини (зображені на рис. 1.):

1. **Горизонтальна** – проведена через лобову і стрілову осі, лежить паралельно до лінії горизонту і ділить тіло на верхню і нижню частини.

2. **Лобова** площина вертикальна, проведена через лобову і вертикальну осі паралельно до поверхні лоба і ділить тіло на передній і задній відділи.

3. **Стрілова** площина теж вертикальна, проведена через стрілову і вертикальну осі, розділяє тіло у передньозадньому напрямку на праву і ліву частини. Стрілова площина, яка проходить через середину тіла і ділить його на дві симетричні половини – праву і ліву – називається серединною площиною [16].

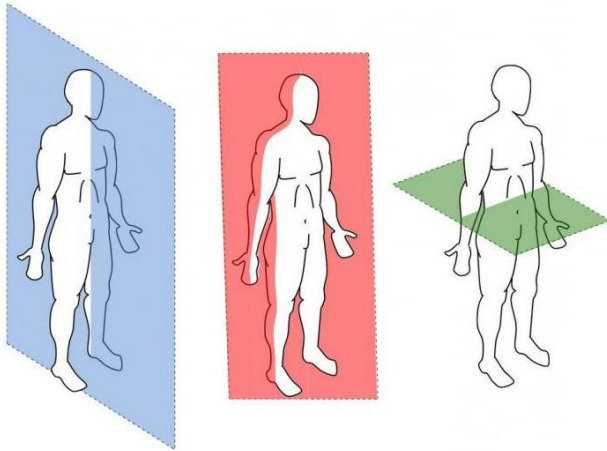

Рис. 1. Площини: А – стрілова (сагітальна), Б – лобова фронтальна), В – горизонтальна. *Взято з інтернет-ресурсу [16].*

Осі:

1. Лобова або фронтальна вісь (frons – лоб) проводиться горизонтально зліва направо.

2. Стрілова або сагітальна вісь (sagitta – стріла) теж горизонтальна, проводиться спереду назад.

3. Вертикальна вісь проводиться згори донизу.

Кожна вісь перпендикулярна до двох інших. Кожна площина проведена через дві взаємноперпендикулярні осі.

ОСНОВНІ АНАТОМІЧНІ ТЕРМІНИ

Axis – вісь

Verticalis – вертикальний

Horizontalis – горизонтальний

Sagittalis – стріловидний

Frontalis – лобовий

Transversalis – поперечний

Longitudinalis – поздовжний

Superior – верхній

Inferior – нижній

Ventralis – вентральний – черевний (передній)

Dorsalis – дорзальний – спинний (задній)

Anterior – передній

Posterior – задній

Medialis – медіальний – присередній (серединний)

Lateralis – латеральний – бічний (зовнішній)

Internus – внутрішній

Externus – зовнішній

Dexter – правий

Cranialis – черепний

Caudalis – хвостовий

Sinister – лівий

Proximalis – проксимальний – ближчий до тулуба

Distalis – дистальний – віддалений від тулуба

Flexio – згинання

Extensio – розгинання

Abductio – відведення

Adductio – приведення

Pronatio – привертання (обертання досередини)

Supinatio – відвертання (обертання назовні)

Circumductio – колове обертання

Angulus – кут

Apex – верхівка

Basis – основа

Arcus – дуга

Regio – область

Lamina – пластинка

Radix – корінь
Ramus – гілка
Foramen – отвір
Hiatus – розтвір
Canalis – канал
Incisura – вирізка
Fissura – щілина
Sulcus – борозна
Fossa, fossula – яма, ямочка
Fovea, foveola – ямка, ямочка
Cavum – порожнина
Antrum – печера
Sinus – синус, пазуха
Septum – перегородка
Columna – стовп
Caput – голова
Capitulum – головка
Condylus – виросток
Epicondylus – надвиросток
Truncus – тулуб
Trochlea – блок
Cervix – шия, шийка
Collum – шия
Tuber – горб
Tuberculum – горбок
Tuberositas – горбистість
Processus – відросток
Spina – ость
Crista – гребінь
Pecten – гребінь
Labium – губа
Eminentia – підвищення
Protuberantia – виступ
Cornu – ріг
Periosteum – окістя
Os – кістка
Substantia compacta – щільна речовина

Substantia spongiosa – губчаста речовина
Cavum meddulare – кістково-мозкова порожнина
Meddula osseum rubrum – червоний кістковий мозок
Meddula osseum flavum – жовтий кістковий мозок
Corpus – тіло
Diaphysys – діафіз, тіло кістки
Extremitas – кінець
Epiphysis – епіфіз
Articulatio – суглоб
Articularis – суглобовий
Manus – кисть
Facies – поверхня, лице
Margo – край
Cranium – череп
Brachium – плече
Anterbrachium – передпліччя
Pes – стопа
Pectus – груди
Thorax – грудна клітка
Dorsum – спина
Pelvis – таз
Membrum inferius – нижня кінцівка
Membrum superius – верхня кінцівка
Abdomen – живіт
Femur – стегнова кістка
Crus – гомілка
Magnus – великий
Major – великий
Majus – великий
Parvus – малий
Minor – малий
Minus – малий
Brevis – короткий
Longus – довгий [4].

Лабораторне заняття № 1

ТЕМА: СКЕЛЕТ ТУЛУБА (КІСТКИ ТУЛУБА) **OSSA TRUNCII**

Мета: навчитись вільно орієнтуватись в анатомії скелета людини, вивчити особливості будови хребта як осьової частини скелета, відмінності в будові хребців різних відділів, будову кісток грудної клітки.

Обладнання: скелет людини, набори кісток, анатомічний атлас.

Завдання 1. Вивчіть характеристику хребтового стовпа, використовуючи рис. 2. Випишіть латинські відповідники українських термінів, наведених у підписах до рис. 2.

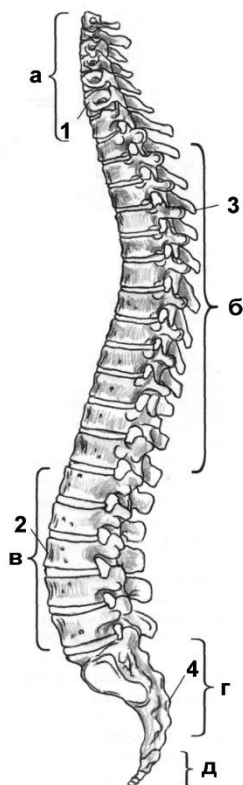
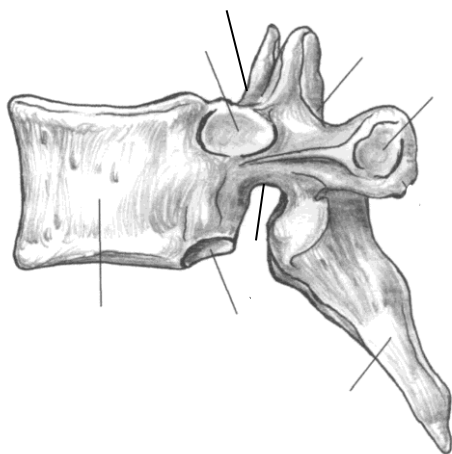

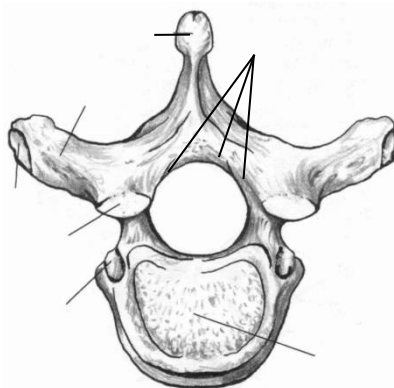
Рис. 2. Хребтовий стовп:
1-шийний лордоз;
2-поперековий лордоз;
3-грудний кіфоз;
4-крижовий кіфоз.

а – шийні хребці	
б – грудні хребці	
в – поперекові хребці	
г – крижова кістка	
д – куприк, куприкова кістка	

Завдання 2. На рис. 3 позначте підписані елементи грудного хребця. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 3.

а

б

Рис. 3. Грудний хребець.

а) вигляд збоку:

1 – <i>corpus</i>	
2 – <i>fóvea costális superior</i>	
3 – <i>incisura vertebrális superior</i>	
4 – <i>procéssus articuláris superior</i>	
5 – <i>procéssus transversus</i>	
6 – <i>procéssus spinósus</i>	
7 – <i>procéssus articuláris inférior</i>	
8 – <i>incisura vertebrális inférior</i>	
9 – <i>fóvea costális inférior</i>	

б) вигляд зверху:

10 – córpus	
11 – arcus	
12 – procéssus spinósus	
13 – procéssus transvérsus	
14 – forámen vertebrále	
15 – procéssus articuláris supérior	
16 – fóvea costális procéssus transvérsus	

Завдання 3. На рис. 4 позначте підписані елементи атланта. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

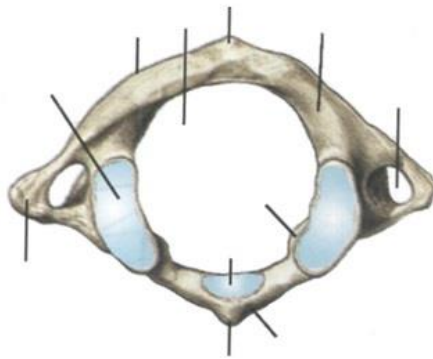

Рис. 4. Атлант. Вигляд зверху.

1 – árcus antérior	
2 – árcus postérior	
3 – mássa laterális	
4 – fácies articuláris supérior	
5 – procéssus transvérsus	
6 – forámen transvérsus	
7 – tubérculum antérius	
8 – tubérculum postérius	
9 – fovea déntis	
10 – sulcus artériae vertebralis	

Завдання 4. Випишіть назви шийних хребців:

I шийний хребець –

II шийний хребець –

III-VI шийні хребці –

VII шийний хребець –

Завдання 5. На рис. 5 позначте підписані елементи осового хребця. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

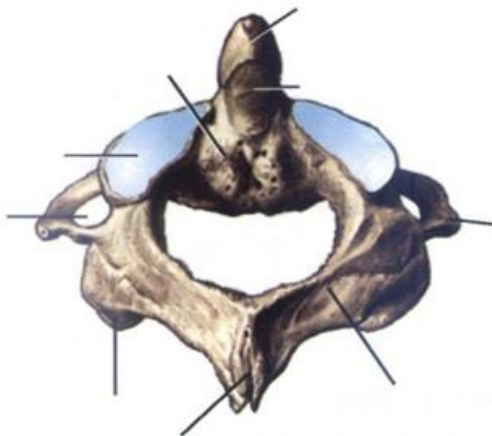

Рис. 5. Осовий хребець. Вигляд спереду.

1 – corpus	
2 – dens	
3 – procéssus transversus	
4 – fácies articuláris supérior	
5 – fácies articuláris inférior	

Завдання 6. Вкажіть, який хребець зображено на рис. 6.

Завдання 7. На рис. 7 позначте підписані елементи поперекового хребця. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

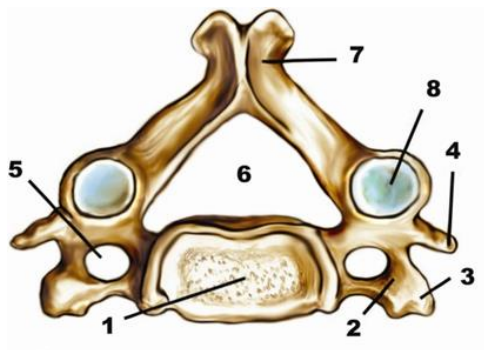

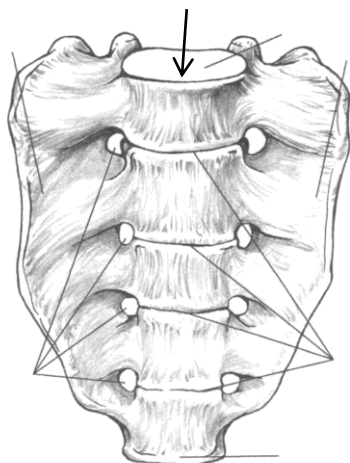
Рис. 6. _____

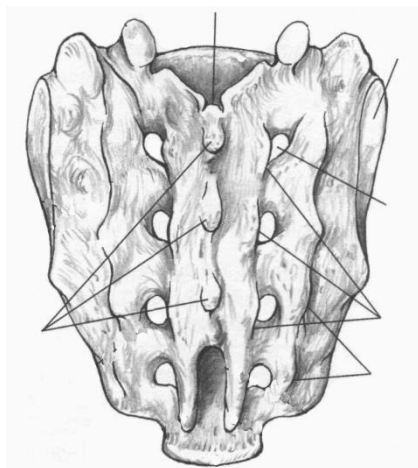
Рис. 7. Поперековый хребецъ. Вигляд зверху:

1 – corpus	
2 – forámen vertebrále	
3 – procéssus transversus	
4 – procéssus articuláris supérior	
5 – procéssus spinósus	
6 – procéssus mammilaris	
7 – procéssus accessorius	
8 – arcus	
9 – pedunculus arcus	

Завдання 8. На рис. 8 позначте підписані елементи крижової кістки. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

а

б

Рис. 8. Крижова кістка.

а) передня поверхня:

б) задня поверхня:

1 – basis	
2 – apex	
3 – pars lateralis	
4 – foramina sacralia anteriora	
5 – lineae transversae	
6 – promontorium	
7 – procéssus articuláris	
8 – canalis sacralis	
9 – crista sacralis mediana	
10 – crista sacralis intermedia	
11 – crista sacralis lateralis	
12 – foramina sacralia posteriora	
13 – facies auricularis	
14 – tuberositas ossis sacri	
15 – cornu sacrale	

Завдання 9. На рис. 9 позначте підписані елементи груднини. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

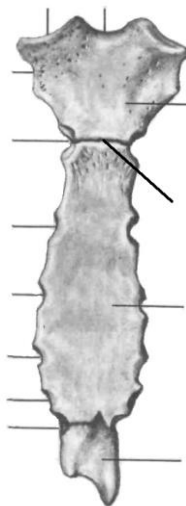

Рис. 9. Груднина. Вигляд спереду:

1 – manubrium	
2 – corpus	
3 – processus xiphoideus	
4 – incisura jugularis	
5 – incisura clavicularis	
6 – angulus sterni	
7 – incisura costalis	

Завдання 10. Випишіть латинські відповідники українських термінів:

№	Термін українською мовою	Термін латинською мовою
1.	Хребтовий стовп	
2.	Грудна клітка	
3.	Куприкова кістка	
4.	Куприковий ріг	
5.	Ребро	

6.	Гребінь головки ребра	
7.	Горбок переднього драбинчастого м'яза	
8.	Борозна підключичної артерії	
9.	борозна підключичної вени	
10.	Горбистість переднього зубчастого м'яза	
11.	Груднина	

Питання для самопідготовки

1. Яку будову має хребець?
2. Які особливості будови хребців різних відділів?
3. Яку будову мають крижова та куприкова кістки?
4. Що таке лордоз та кіфоз?
5. Яку будову має груднина?
6. Яку будову має ребро? За якою ознакою і як поділяють ребра на групи?

Лабораторне заняття № 2

ТЕМА: СПОЛУЧЕННЯ КІСТОК ТУЛУБА

JUNCTURAE OSSI TRUNCI

Мета: розглянути класифікацію сполучень кісток, вивчити особливості сполучення кісток тулуба (хребців один з одним, ребер з хребцями та з грудниною).

Обладнання: скелет людини, набори кісток, анатомічний атлас.

Завдання 1. Вивчіть характеристику зв'язок і суглобів хребта, використовуючи рис. 10. Випишіть номери, якими на рис. 10 позначені структурні елементи хребта. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

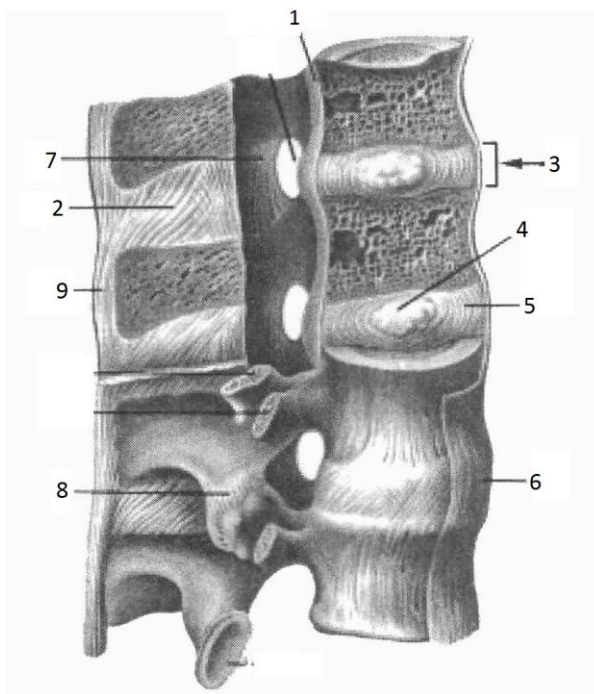

Рис. 10. Зв'язки і суглоби хребта:

Lig. longitudinalis posterior –	
Lig. longitudinalis anterior –	
Discus intervertebralis –	
Annulus fibrosus –	
Nucleus pulposus –	
Lig. interspinale –	
Lig. supraspinale –	
Lig. flavum –	
Articulatio zygapophysialis –	

Завдання 2. Вивчіть характеристику зв'язок і суглобів I та II шийних хребців, використовуючи рис.11. Випишіть українські

відповідники латинських термінів, наведених у підписах. Позначте на малюнку елемент під № 7.

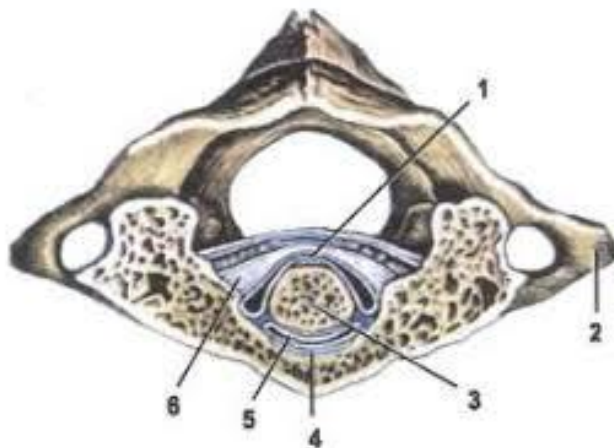

Рис. 11. Зв'язки і суглоби I і II шийних хребців:

1.	facies articularis posterior dentis	
2.	processus transversus atlantis	
3.	dens	
4.	fovea dentis	
5.	facies articularis anterior dentis	
6.	lig. transversum atlantis	
7.	articulatio atlantoaxialis mediana	

Завдання 3. Вивчіть характеристику зв'язок і з'єднань ребер з хребтом, використовуючи рис. 12. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

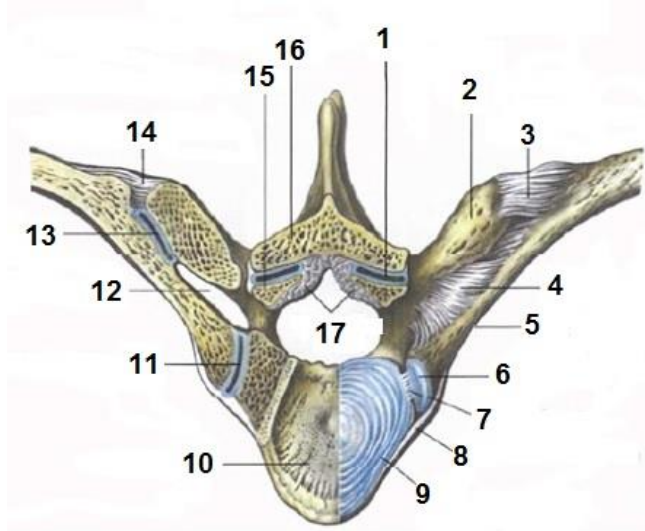
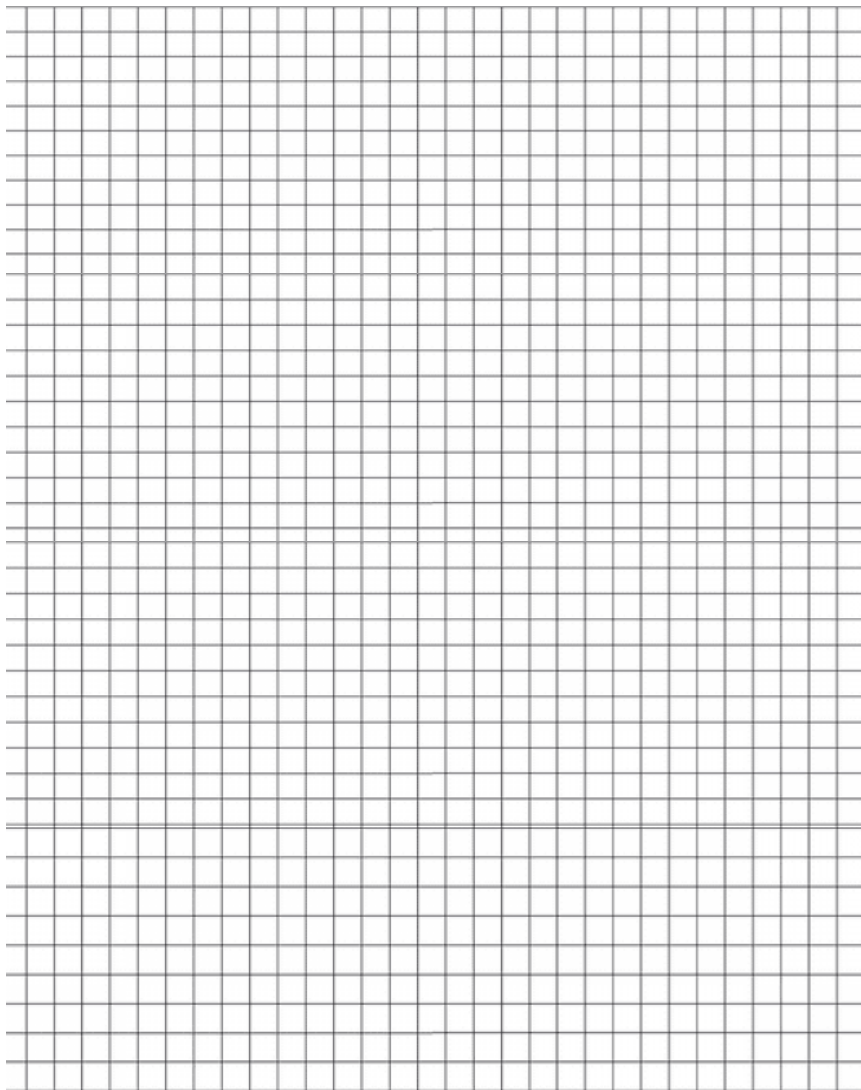

Рис. 12. Зв'язки і з'єднання ребер з хребтом:

1 – articulatio zygapophysialis	
2 – processus transversus	
3 – lig. costotransversarium superius	
4 – lig. costotransversarium	
5 – colum costae	
6 – facies articularis capitis costae	
7 – lig. capitis costae intraarticulare	
8 – lig. capitis costae radiatum	
9 – discus intervertebralis	
10 – corpus vertebrae	
11 – articulatio capitis costae	
12 – foramen costotransversarium	
13 – articulatio costotransversaria	
14 – lig. costotransversarium laterale	

15 – procéssus articuláris supéríor vertebrae VIII	
16 – procéssus articuláris inféríor vertebrae VII	
17 – lig. flavum	

Завдання 4. Складіть схему класифікації з'єднань кісток.

Завдання 5. Випишіть латинські відповідники українських термінів:

<i>№</i>	<i>Термін українською мовою</i>	<i>Термін латинською мовою</i>
1.	Бічний атланта-осьовий суглоб	
2.	Каркова зв'язка	
3.	Груднинно-реброві суглоби	
4.	Променисті груднинно-реброві зв'язки	
5.	Рєброва дуга	

Питання для самопідготовки

1. Назвіть види сполучень кісток.
2. Як поділяються синартрози за різновидами сполучної тканини?
3. Охарактеризуйте будову суглобу.
4. Як класифікують суглоби за кількістю суглобових поверхонь, кількістю осей обертання, формою суглобових поверхонь?
5. Чому симфіз виділяють як окреме сполучення кісток?

Лабораторне заняття № 3

ТЕМА: СКЕЛЕТ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ

SCELETON MEMBRI SUPERIORIS

Мета: навчитись добре орієнтуватись в кістках верхньої кінцівки, вміти знаходити і показувати окремі кістки та їх елементи.

Обладнання: скелет людини, кістки верхньої кінцівки, анатомічний атлас.

Завдання 1. Розгляньте схему скелету верхньої кінцівки та випишіть українські відповідники латинських термінів:

1 –	skeleton membri superioris	
2 –	cingulum membri superioris	
3 –	pars libera membri superioris	
4 –	scapula	
5 –	clavicula	
6 –	bráchium	
7 –	humerus	
8 –	antebrachium	
9 –	ulna	
10 –	radius	
11 –	manus	
12 –	carpus	
13 –	metacarpus	
14 –	phalánges digitorum	

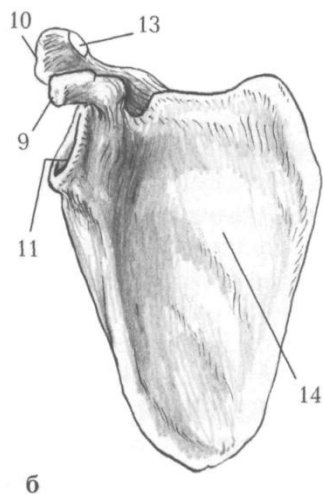
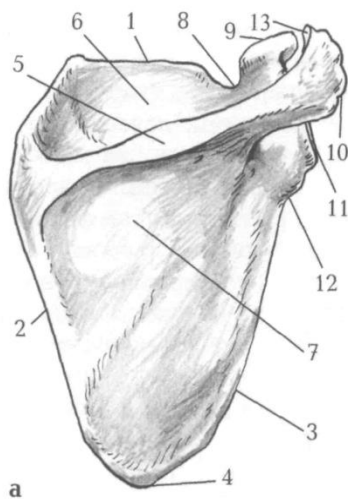

Рис. 13. Права лопатка: а – вигляд ззаду; б – вигляд спереду:

1 – márgo superior	
2 – margo medialis	
3 – margo lateralis	
4 – ángulus inferior	
5 – spina scapulae	
6 – fossa supraspináta	
7 – fossa infraspinata	
8 – incisura scapulae	
9 – procéssus coracoideus	
10 – acromion	
11 – cávitas glenoidalis	
12 – tuberculum infraglenoidale	
13 – facies articularis clavicularis	
14 – fossa subscapularis	

Завдання 2. Вивчіть характеристику лопатки, використовуючи рис. 13. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

Завдання 3. Вивчіть характеристику плечової кістки, використовуючи рис. 14. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

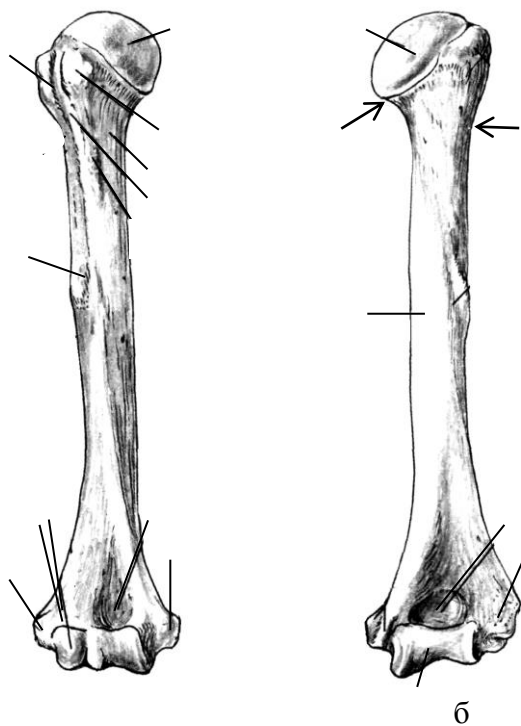

Рис. 14. Права плечова кістка: а – вигляд спереду; б – вигляд ззаду:

1 – caput	
2 – tubérculum minus	
3 – tubérculum majus	
4 – corpus	
5 – epicóndylus laterális	
6 – epicóndylus mediális	
7 – tróchlea	
8 – capítulum	
9 – fóssa coronoídea	
10 – fóssa radiális	
11 – cóllum chirúrgicum	
12 – fóssa olecráni	
13 – súlcus intertuberculáris	
14 – cóllum anatómicum	

Завдання 4. Вивчіть характеристику кісток передпліччя, використовуючи рис. 15, 16. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 15, 16.

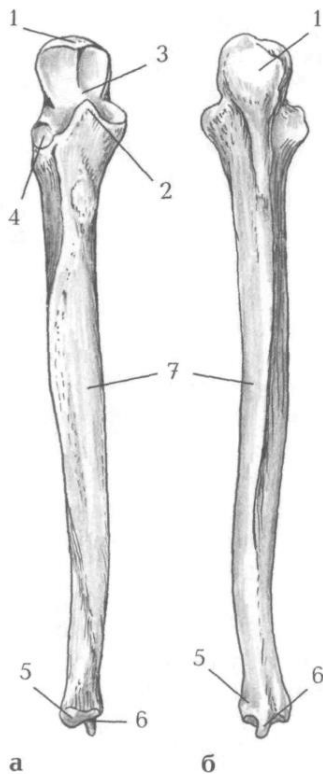
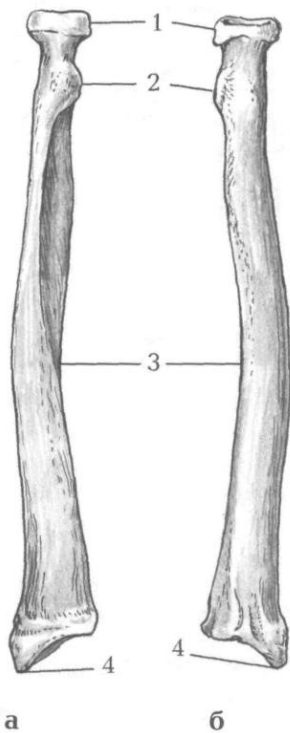

Рис. 15. Права променева кістка: а – вигляд спереду; б – вигляд ззаду	Рис. 16. Права ліктьова кістка: а – вигляд спереду; б – вигляд ззаду
	променева кістка
1 – <i>cáput rádii</i>	
2 – <i>cóllum rádii</i>	
3 – <i>tuberósitas rádii</i>	
4 – <i>córpus rádii</i>	
5 – <i>processus styloídeus</i>	

	<i>ліктьова кістка</i>
1 – olecranon	
2 – processus coronoideus	
3 – incisura trochle	
4 – incisura radialis	
5 – caput ulnae	
6 – processus styloideus	
7 – corpus ulnae	

Завдання 5. Випишіть латинські відповідники українських термінів:

№	Термін українською мовою	Термін латинською мовою
1.	Передня поверхня лопатки	
2.	Задня поверхня лопатки	
3.	Тіло ключиці	
4.	Груднинний кінець ключиці	
5.	Надплечовий кінець ключиці	
6.	Дельтоподібна горбистість	
7.	Шийка променевої кістки	
8.	Зап'ясткова суглобова поверхня	
9.	Ліктьова вирізка	
10.	Горбистість ліктьової кістки	

Завдання 6. Вивчіть характеристику кісток кисті, використовуючи рис. 17. Наведіть підписи українською мовою до рис. 17 та випишіть латинські відповідники українських термінів, наведених у підписах.

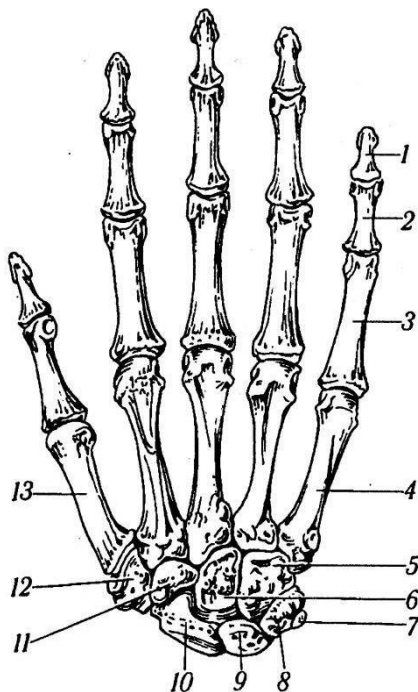

Рис. 17. Кістки правої кисті. Тильна поверхня:

<i>№</i>	<i>Термін українською мовою</i>	<i>Термін латинською мовою</i>
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		
13.		

Питання для самопідготовки

1. Яку будову мають лопатка і ключиця?
2. Яку будову має плечова кістка?
3. З яких частин складається довга трубчаста кістка?
4. Які особливості будови кісток передпліччя?
5. Назвіть кістки зап'ястка.
6. Яку будову мають п'ясткові кістки? Скільки їх?
7. Яку особливість будови скелета має перший палець?

Лабораторне заняття №4

ТЕМА: СПОЛУЧЕННЯ КІСТОК ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ. Ч.1.

JUNCTURAE MEMBRI SUPERIORIS

Мета: вивчити особливості сполучення кісток верхньої кінцівки.

Обладнання: скелет людини, набори кісток, анатомічний атлас.

Завдання 1. Вивчіть характеристику груднинно-ключичного суглоба, використовуючи рис. 18. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

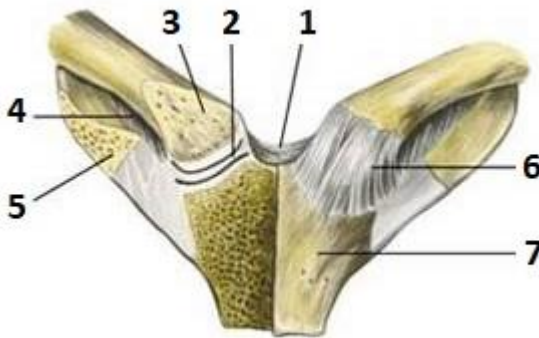

Рис. 18. Груднинно-ключичні суглоби. Вигляд спереду:

1 – lig. interclaviculare	
---------------------------	--

2 – discus articularis	
3 – clavicula	
4 – lig. costoclaviculare	
5 – costa I	
6 – lig. sternoclaviculare anterius	
7 – manubrium sterni	

Завдання 2. Вивчіть характеристику плечового суглоба, використовуючи рис. 19. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

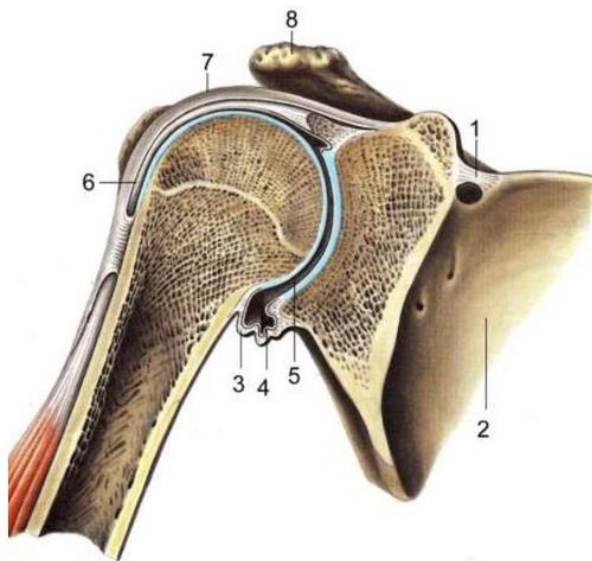

Рис. 19. Плечовий суглоб

<i>плечовий суглоб</i>	
1 – lig. transversum scapulae superius	
2 – scapula	
3 – capsula articularis	
4 – labrum glenoidale	

5 – cavum articulare	
6 – tendo musculus bicipitis brachii (caput longum)	
7 – capsula articularis	
8 – acrómion	

Завдання 3. Вивчіть характеристику ліктьового суглоба, використовуючи рис. 20. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах термінів, наведених у підписах.

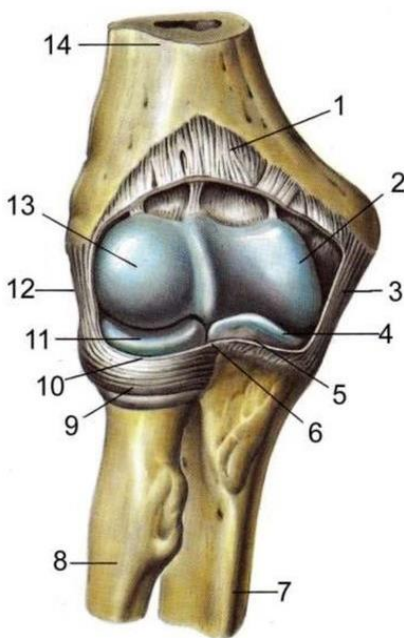

Рис. 20. Ліктьовий суглоб

	<i>articulatio cubiti</i>
1 – capsula articularis	
2 – trochlea humeri	
3 – lig. collaterale ulnare	
4 – processus coronoideus	

5 – articulatio humeroulnaris	
6 – articulatio radioulnaris proximalis	
7 – ulna	
8 – radius	
9 – lig. anulare radii	
10 – circumferentia articularis	
11 – articulatio humeroradialis	
12 – lig. collaterale radiale	
13 – capitulum humeri	
14 – humerus	

Завдання 4. Випишіть латинські відповідники українських термінів:

№	Термін українською мовою	Термін латинською мовою
1.	Груднинно-ключичний суглоб	
2.	Задня груднинно-ключична зв'язка	
3.	Надплечово-ключичний суглоб	
4.	Надплечово-ключична зв'язка	
5.	Дзьобо-ключична зв'язка	
6.	Дзьобо-надплечова зв'язка	
7.	Дзьобо-плечова зв'язка	
8.	Нижня поперечна зв'язка лопатки	
9.	Плечо-ліктьовий суглоб	
10.	плечо-променевиий суглоб	
11.	Проксимальний променево-ліктьовий суглоб	
12.	Дистальний променево-ліктьовий суглоб	

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризуйте будову груднинно-ключичного суглоба.
2. Охарактеризуйте будову та функції надплечово-ключичного суглоба.
3. Назвіть власні зв'язки лопатки.
4. Які особливості будови та функціонування має плечовий суглоб?
5. З яких сполучень складається ліктьовий суглоб? Охарактеризуйте їх.
6. Дайте характеристику дистального променево-ліктьового суглоба.

Лабораторне заняття №5

ТЕМА: СПОЛУЧЕННЯ КІСТОК ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ. Ч.2.

JUNCTURAE MEMBRI SUPERIORIS

Мета: вивчити особливості сполучення кісток верхньої кінцівки.

Обладнання: скелет людини, набори кісток, анатомічний атлас.

Питання для самопідготовки

1. Назвіть особливості будови променево-зап'ясткового суглоба.
2. Охарактеризуйте будову середньозап'ясткового суглоба.
3. Опишіть форму суглобових поверхонь та зв'язковий апарат міжзап'ясткових суглобів.
4. Які особливості будови та функціонування мають зап'ястково-п'ясткові суглоби?
5. Охарактеризуйте п'ястково-фалангові суглоби.
6. Дайте характеристику міжфаланговим суглобам кисті.

Завдання 1. Вивчіть характеристику суглобів кисті, використовуючи рис. 21. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

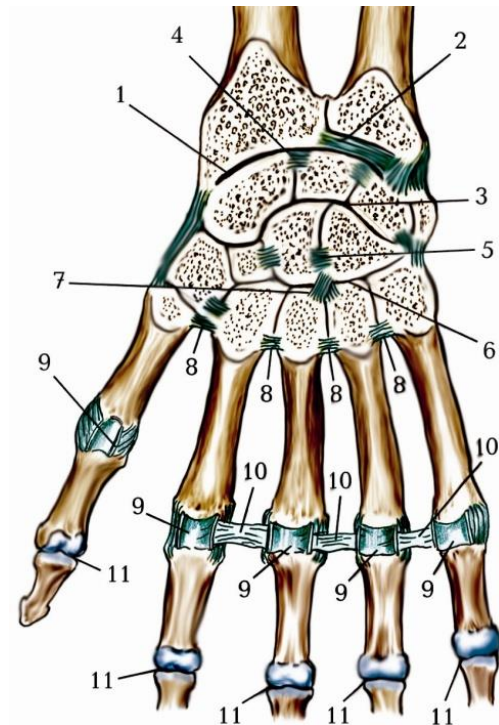

Рис. 21. Суглоби кисті:

1 – articulatio radiocarpales	
2 – discus articularis	
3 – articulatio mediocarpales	
4,5 – ligamenta intercarpalia interossei	
6 – articulationes carpometacarpales	
7 – ligamenta carpometacarpea palmaria	

8 – ligamenta metacarpalia interossea	
9 – articulationes metacarpophalangeae	
10 – ligamentum metacarpale transversum profundum	
11 – articulationes interphalangeae manus	

Завдання 2. Випишіть українські відповідники латинських термінів.

<i>№</i>	<i>Термін латинською мовою</i>	<i>Термін українською мовою</i>
1.	Lig. collaterale carpi radiale	
2.	Lig. collaterale carpi ulnare	
3.	Ligg. radiocarpale palmare et dorsale	
4.	Ligg. intercarpales palmare et dorsale	
5.	Lig. carpi radiatum	
6.	Articulationes intercarpales	
7.	Articulatio ossis pisiformis	
8.	Lig. pisohamatum	
9.	Lig. pisometacarpale	
10.	Articulatio carpometacarpalis pollicis	
11.	Articulationes intermetacarpales	
12.	Ligg. carpometacarpalia dorsalia	
13.	Ligg. metacarpalia palmaria, dorsalia et interossei	
14.	Ligg. collateralia	
15.	Ligg. palmaria	

Лабораторне заняття №6

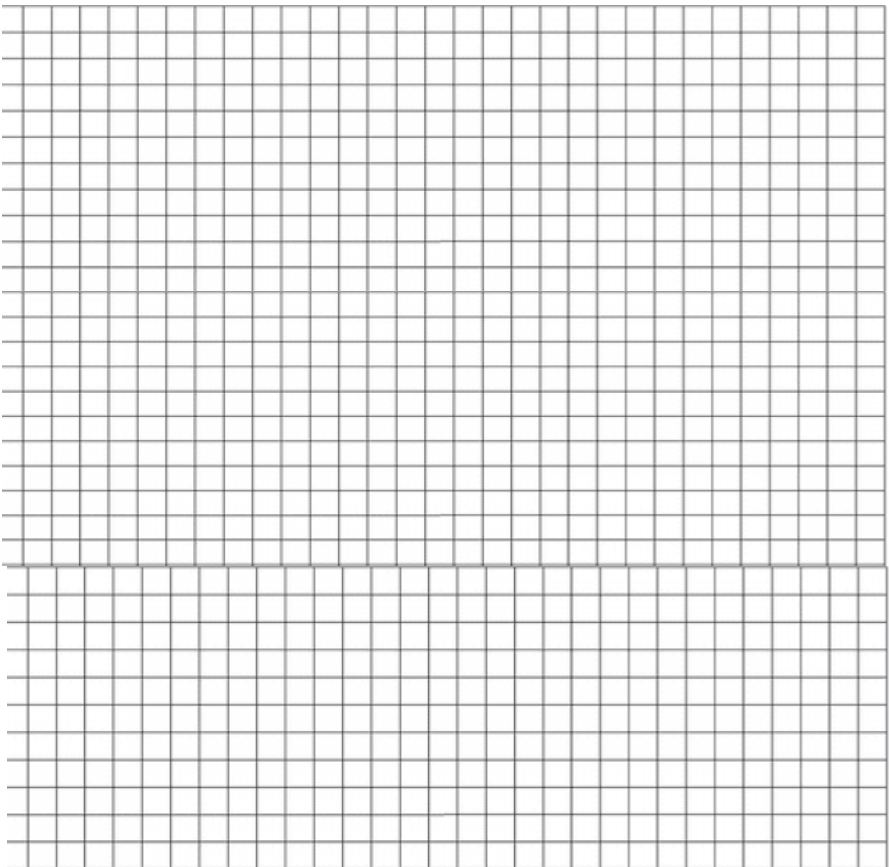
ТЕМА: СКЕЛЕТ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ

SCELETON MEMBRI INFERIORIS

Мета: навчитись добре орієнтуватись в кістках нижньої кінцівки, вміти знаходити і показувати окремі кістки та їх елементи.

Обладнання: скелет людини, кістки нижньої кінцівки, анатомічний атлас.

Завдання 1. Скласти схему скелета нижньої кінцівки (візьміть за взірць схему скелета верхньої кінцівки з навчально-методичного посібника).

Завдання 2. Вивчіть характеристику кульшової кістки, використовуючи рис. 22. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

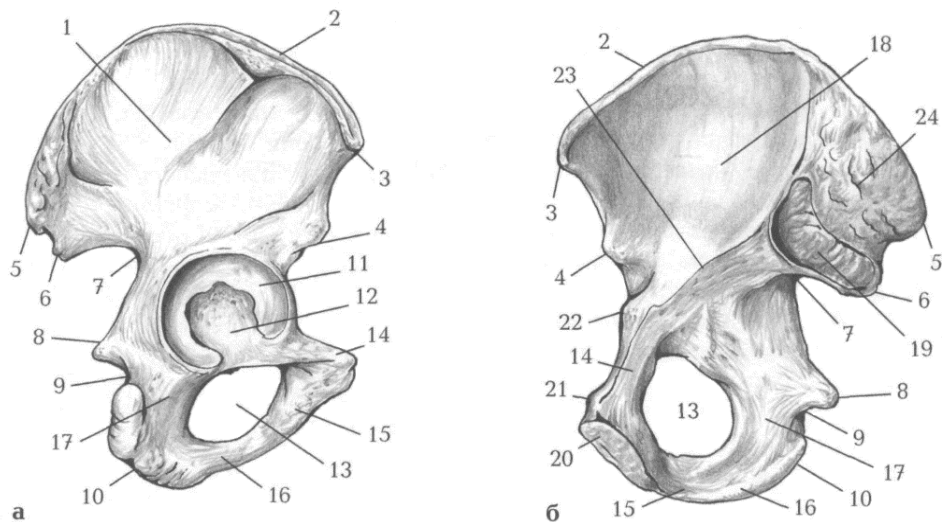

Рис. 22. Права кульшова кістка: а – зовнішня поверхня; б – тазова поверхня:

1 – ala ossis ilii	
2 – crista iliaca	
3 – spina iliaca anterior superior	
4 – spina iliaca anterior inferior	
5 – spina iliaca posterior superior	
6 – spina iliaca posterior inferior	
7 – incisura ischiadica major	
8 – spina ischiadica	
9 – incisura ischiadica minor	
10 – tuber ischiadicum	
11 – facies lunata	
12 – fossa acetabuli	
13 – foramen obturatum	
14 – ramus superior ossis pubis	

15 – ramus inferior ossis pubis	
16 – ramus ossis ischii	
17 – corpus ossis ischii	
18 – fossa iliaca	
19 – facies auricularis	
20 – facies symphysialis	
21 – tuberculum pubicum	
22 – eminentia iliopubica	
23 – linea arcuata	
24 – tuberositas iliaca	

Завдання 3. Вивчіть характеристику стегнової кістки, використовуючи рис. 23. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

<i>Os femoris, femur</i>	
1 – caput femoris	
2 – collum femoris	
3 – trochanter major	
4 – trochanter minor	
5 – corpus femoris	
6 – epicondilus medialis	
7 – epicondilus lateralis	
8 – facies articularis patellaris	
9 – patella	
10 – linea aspera	
11 – condilus medialis	
12 – condilus lateralis	

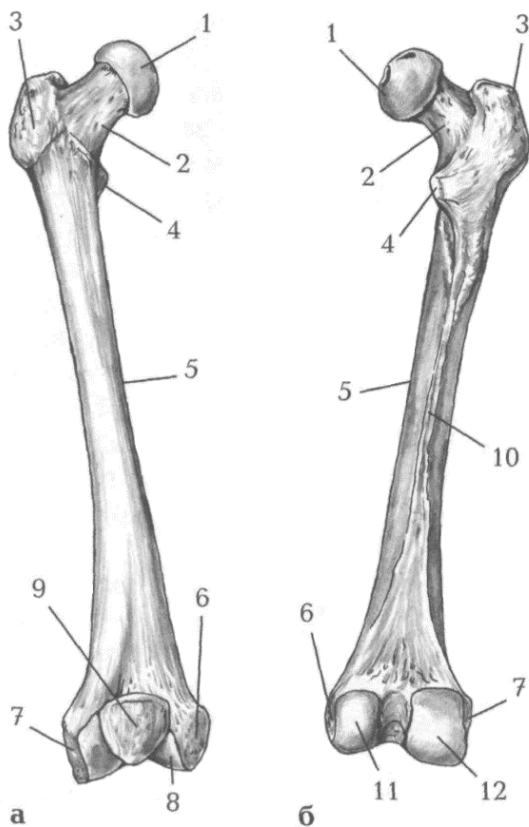

Рис. 23. Стегнова кістка, права. Наколінок: а – вигляд спереду; б – вигляд ззаду.

Завдання 4. Вивчіть характеристику кісток гомілки, використовуючи рис. 24. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

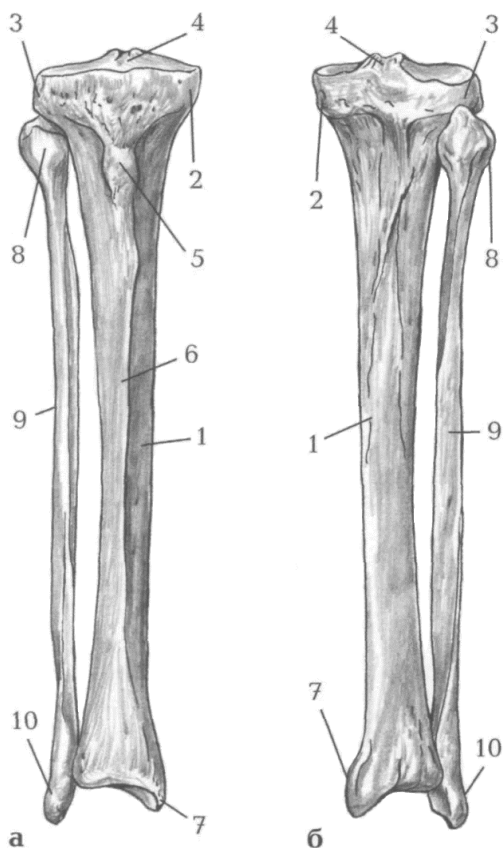

Рис. 24. Кістки правої гомілки: а – вигляд спереду; б – вигляд ззаду.

<i>tibia</i>	
1 – corpus tibiae	
2 – condilus medialis	
3 – condilus lateralis	
4 – eminentia intercondylaris	
5 – tuberositas tibiae	
6 – margo anterior	
7 – malleólus medialis	

<i>fibula</i>	
8 – caput fibulae	
9 – corpus fibulae	
10 – malleolus lateralis	

Завдання 5. Вивчіть характеристику кісток стопи, використовуючи рис. 25. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах.

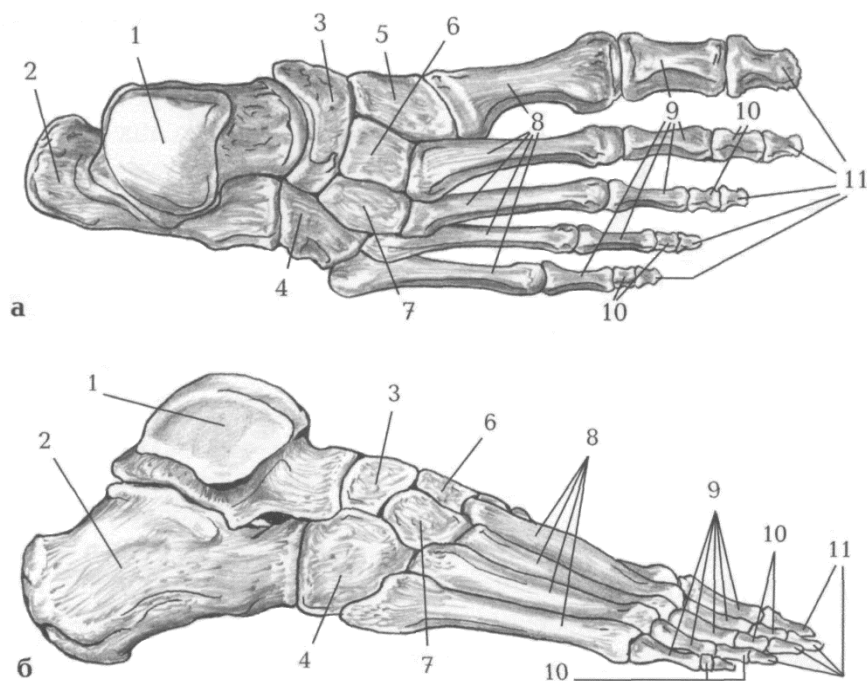

Рис. 25. Кістки стопи, правої: а – вигляд зверху; б – вигляд збоку:

1 – talus	
2 – calcaneus	
3 – os naviculare	
4 – os cuboideum	

5 – os cuneiforme mediale	
6 – os cuneiforme intermedium	
7 – os cuneiforme laterale	
8 – ossa metatarsi	
9 – phalanges proximales	
10 – phalanges media	
11 – phalanges distales	

Завдання 6. Випишіть латинські відповідники українських термінів.

<i>№</i>	<i>Термін українською мовою</i>	<i>Термін латинською мовою</i>
1.	Передня сіднична лінія	
2.	Задня сіднична лінія	
3.	Нижня сіднична лінія	
4.	Тіло клубової кістки	
5.	Тіло лобкової кістки	
6.	Лобковий гребінь	
7.	Кульшова западина	
8.	Міжквартлюгова лінія	
9.	Міжквартлюговий гребінь	
10.	Сіднична горбистість	
11.	Основа наколінка	
12.	Верхівка наколінка	
13.	Передня поверхня	
14.	Суглобова поверхня	
15.	Малогомілкова вирізка	
16.	Заплесно	
17.	Кістки пальців	

Питання для самопідготовки

1. Які кістки входять до складу тазового поясу та вільної нижньої кінцівки?
2. Які кістки зрослися у кульшову кістку? Як називається заглиблення у місці зрощення?
3. Охарактеризуйте клубову кістку.
4. Охарактеризуйте лобкову і сідничу кістки.
5. Яку будову мають стегнова кістка і наколінок?
6. Охарактеризуйте кістки гомілки.
7. З яких відділів складається стопа?
8. Порівняйте будову заплесна і зап'ястка.
9. Охарактеризуйте плеснові кістки і фаланги пальців.

Лабораторне заняття №7

ТЕМА: СПОЛУЧЕННЯ КІСТОК НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ. Ч.1

JUNCTURAE MEMBRI INFERIORIS

Мета: вивчити особливості сполучення кісток нижньої кінцівки.

Обладнання: скелет людини, набори кісток нижньої кінцівки, анатомічний атлас.

Кістки нижньої кінцівки сполучаються за допомогою з'єднань, будова яких відповідає функціям опори і пересування. Суглоби нижньої кінцівки значно більші за розмірами, ніж суглоби верхньої кінцівки, але обсяг рухів у них переважно менший. З'єднання кісток стопи виконують ще й «ресорну» функцію.

З'ЄДНАННЯ КІСТОК ТАЗОВОГО ПОЯСУ JUNCTURAE CINGULI PELVICI

Завдання 1. Вивчіть характеристику з'єднань тазового поясу, використовуючи рис. 26 і 27. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 26.

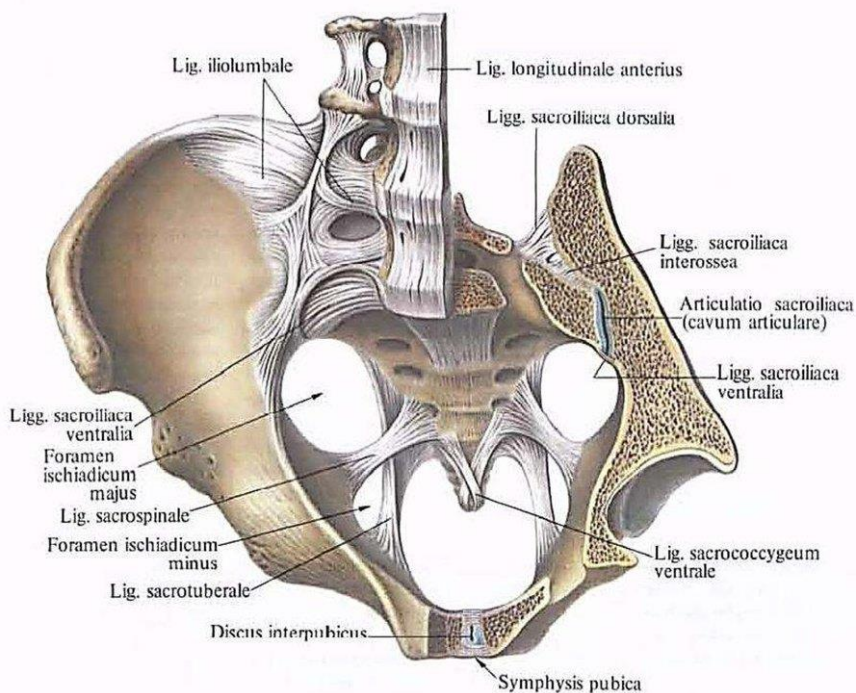

Рис. 26. Сполучення кісток тазового поясу.

1 – symphysis pubica	
2 – lig. iliolumbale	
3 – lig. longitudinale anterius	
4 – ligg. sacroiliaca dorsalia	
5 – ligg. sacroiliaca interossea	
6 – articulatio sacroiliaca	
7 – ligg. sacroiliaca ventralia	
8 – lig. sacrococcygeum ventrale	
9 – symphysis pubica	
10 – lig. sacrotuberale	

11 – foramen ischiadicum minus	
12 – foramen ischiadicum majus	
13 – lig. sacrospinale	
14 – discus interpubicus	

Завдання 2. Випишіть латинські відповідники українських термінів, наведених у підписах до рис. 27.

1 – клубово-поперекова зв'язка	
2 – крижово-горбова зв'язка (прикріплення)	
3 – задня крижово-клубова зв'язка	
4 – великий сідничий отвір	
5 – суглобова капсула кульшового суглобу	
6 – великий вертлюг стегнової кістки	
7 – крижово-горбова зв'язка (початок)	
8 – затульна перетинка	
9 – глибока задня крижово-куприкова зв'язка	
10 – дугоподібна лобкова зв'язка	
11 – лобковий симфіз	
12 – поверхнева задня крижово-куприкова зв'язка	
13 – сідничий горб	
14 – малий вертлюг стегнової кістки	
15 – крижово-остиста зв'язка	
16 – верхня задня клубова ость	

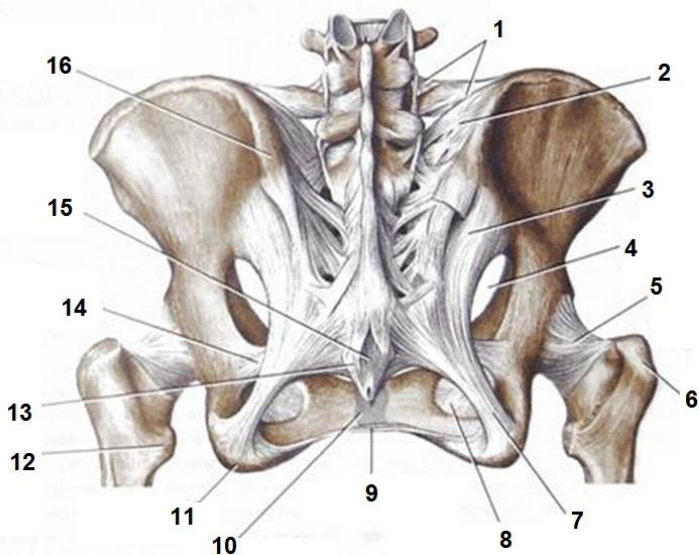

Рис.27. Сполучення кісток тазового поясу (вигляд ззаду).

Завдання 3. Розгляньте статеві відмінності у будові таза, використовуючи рис. 28. Випишіть латинські відповідники українських термінів, наведених у підписах.

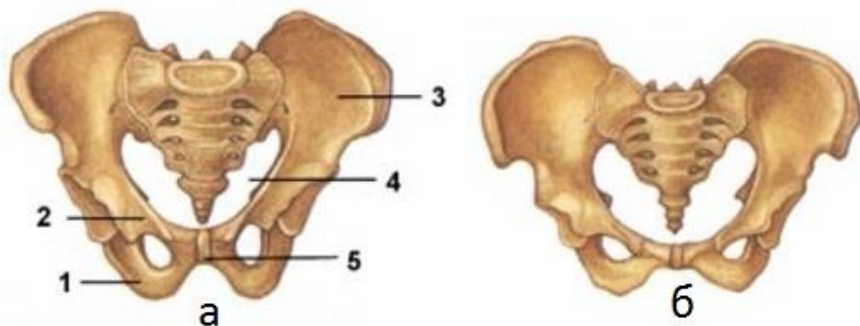

Рис. 28. Статеві відмінності будови таза: а – чоловічий таз; б – жіночий таз:

1 – сіднича кістка	
--------------------	--

2 – лобкова кістка	
3 – клубова кістка	
4 – верхній отвір тазу	
5– лобковий симфіз	

Завдання 4. Випишіть латинські відповідники українських термінів.

<i>№</i>	<i>Термін українською мовою</i>	<i>Термін латинською мовою</i>
1.	Тазовий пояс	
2.	Симфізні поверхні	
3.	Міжлобковий диск	
4.	Верхня лобкова зв'язка	
5.	Нижня лобкова зв'язка	
6.	Таз	
7.	Межова лінія	
8.	Великий таз	
9.	Малий таз	
10.	Нижній отвір таза	
11.	Підлобковий кут	
12.	Лобкова дуга	

Питання для самопідготовки

1. З яких кісток складається таз?
2. На які відділи поділяється таз? Де проходить межа між ними?
3. Назвіть статеві відмінності таза.
4. Охарактеризуйте крижово-клубовий суглоб. Які зв'язки зміцнюють його?
5. Яку будову має лобковий симфіз?

Лабораторне заняття № 8

ТЕМА: СПОЛУЧЕННЯ КІСТОК НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ. Ч. 2

JUNCTURAE MEMBRI INFERIORIS

Мета: вивчити особливості сполучення кісток нижньої кінцівки.

Обладнання: скелет людини, набори кісток нижньої кінцівки, анатомічний атлас.

З'ЄДНАННЯ КІСТОК ВІЛЬНОЇ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ JUNCTURAE MEMBRI INFERIORIS LIBERI

Завдання 1. Вивчіть характеристику кульшового суглоба, використовуючи рисунки 29 і 30. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рисунків 29 і 30.

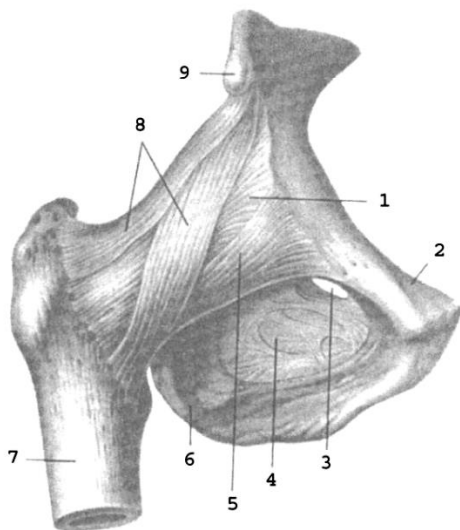

Рис. 29. Правий кульшовий суглоб.

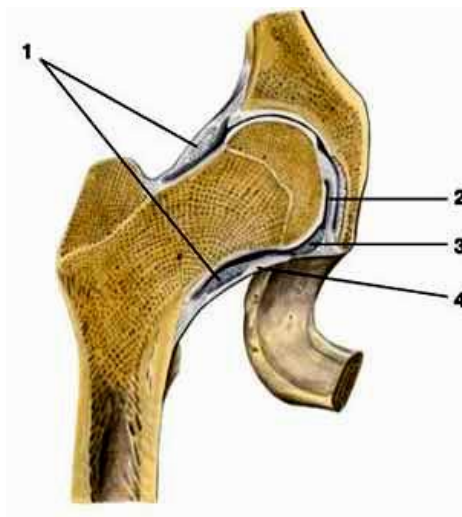

Рис. 30. Правий кульшовий суглоб.

РИС. 29	
1 – capsula articularis	
2 – os pubis	
3 – canalis obturatorius	
4 – membrana obturatoria	
5 – lig. pubofemorale	
6 – os ischii	
7 – femur	
8 – lig. iliofemorale	
9 – spina iliaca anterior inferior	
РИС. 30	
1 – zona orbicularis	
2 – lig. capitis femoris	
3 – lig. transversum acetabuli	
4 – capsula articularis	

Завдання 2. Вивчіть характеристику колінного суглоба, використовуючи рисунки 31, 32, 33. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рисунків 31 і 32.

РИС. 31	
1 – patella	
2 – lig. collaterale tibiale	
3 – lig. patellae	
4 – lig. collaterale fibulare	
5 – caput fibulae	
6 – tuberositas tibiae	

РИС. 32

1 – femur	
2 – lig. cruciatum posterius	
3 – lig. cruciatum anterius	
4 – lig. collaterale fibulare	
5 – meniscus medialis	
6 – meniscus lateralis	
7 – lig. collaterale tibiale	
8 – tibia	
9 – lig. patellae	
10 – patella	

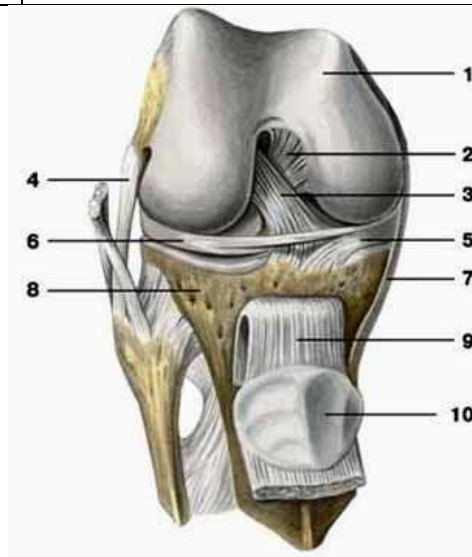
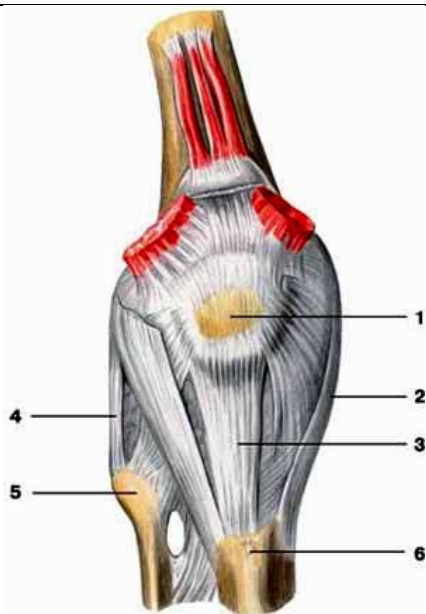

Рис. 31. Правий колінний суглоб (вигляд спереду).

Рис. 32. Правий колінний суглоб (суглобова капсула видалена).

Завдання 3. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 33.

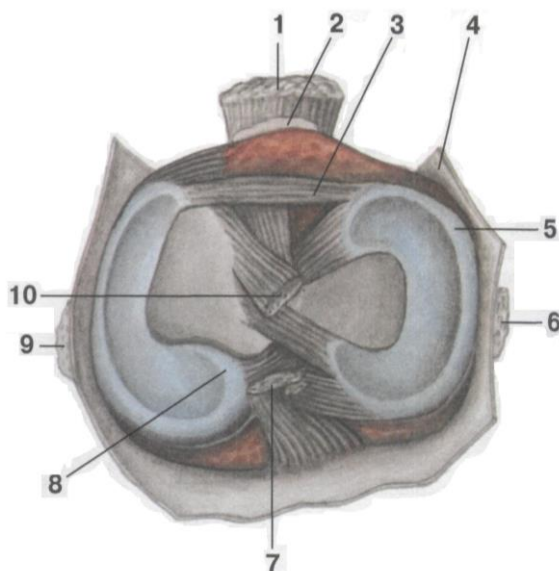

Рис. 33. Правий колінний суглоб (вигляд зверху):

1 – lig. patellae	
2 – bursa infrapatellaris profunda	
3 – lig. transversum genus	
4 – capsula articularis	
5 – meniscus lateralis	
6 – lig. collaterale fibulare	
7 – lig. cruciatum posterius	
8 – meniscus medialis	
10 – lig. cruciatum anterius	

Завдання 4. Вивчіть характеристику суглобів стопи, використовуючи рисунки 34, 35. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рисунків 34, 35.

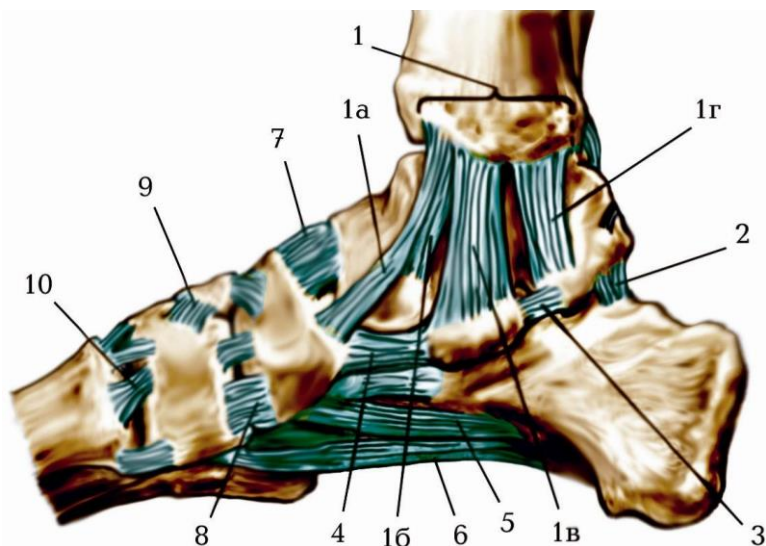

Рис. 34. З'єднання кісток стопи, правої. Присередня поверхня:

1. lig. collaterale mediale:	
а) pars tibionavicularis,	
б) pars tibiotalaris anterior,	
в) pars tibiocalcanea,	
г) pars tibiotalaris posterior;	
2. lig. talocalcaneum posterius;	
3. lig. talocalcaneum mediale;	
4. lig. calcaneonavicularare dorsale;	
5. lig. calcaneonavicularare plantare;	
6. lig. plantare longum;	
7. lig. talonavicularare dorsale;	

8. lig. cuneonaviculare dorsale;	
9. lig. intercuneiforme;	
10. lig. tarsometatarsium	

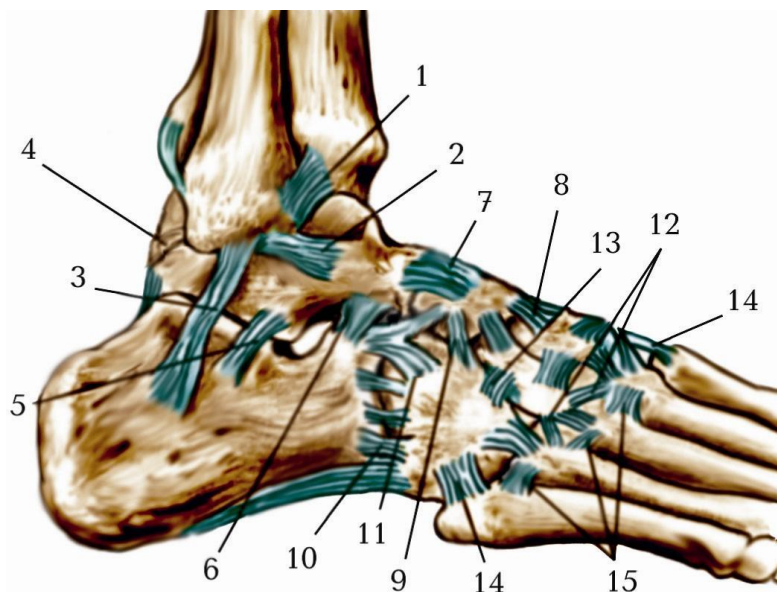

Рис. 35. З'єднання кісток стопи, правої. Бічна поверхня:

1. lig. tibiofibulare anterior;	
2. lig. talofibulare anterior;	
3. lig. calcaneofibulare;	
4. lig. talofibulare posterior;	
5. lig. talocalcaneum laterale;	
6. lig. talocalcaneum anterior;	
7. lig. talonaviculare dorsale;	

8. lig. cuneonaviculare dorsale;	
9. lig. cuboideonaviculare dorsale;	
10. lig. calcaneocuboideum dorsale;	
11. lig. bifurcatum: lig. calcaneonaviculare, lig. calcaneocuboideum;	
12. lig. intercuneiforme dorsale;	
13. lig. cuneocuboideum dorsale;	
14. lig. tarsometatarseum dorsale;	
15. lig. metatarsea dorsalia.	

Завдання 5. Випишіть латинські відповідники українських термінів.

№	<i>Термін українською мовою</i>	<i>Термін латинською мовою</i>
1.	Кульшовий суглоб	
2.	Сідничо-стегнова зв'язка	
3.	колінний суглоб	
4.	Надколінкова сумка	
5.	Передня менісково-стегнова зв'язка	
6.	Задня менісково-стегнова зв'язка	
7.	Присередній і бічний тримачі наколінка	
8.	Коса підколінна зв'язка	
9.	Дугоподібна підколінна зв'язка	
10.	Міжкісткова перетинка гомілки	
11.	Велико-малогомілковий суглоб	

12.	Передня зв'язка головки малогомілкової кістки	
13.	Задня зв'язка головки малогомілкової кістки	
14.	Велико-малогомілковий синдесмоз	
15.	Передня велико- малогомілкова зв'язка	
16.	Задня велико- малогомілкова зв'язка	
17.	Надп'яtkово-гомiлковий суглоб	
18.	Надп'яtkово-п'яtkово- човноподібний суглоб	
19.	Піднадп'яtkовий суглоб	
20.	Міжкісткова надп'яtkово- п'яtkова зв'язка	
21.	П'яtkово-кубоподібний суглоб	
22.	Поперечний суглоб заплесна	
23.	Роздвоєна зв'язка	
24.	Клино-човноподібний суглоб	
25.	Міжклиноподібні суглоби	
26.	Заплесно-плеснові суглоби	
27.	Міжплеснові суглоби	
28.	Міжкісткові плеснові зв'язки	
29.	Плесно-фалангові суглоби	
30.	Підошовві зв'язки	
31.	Глибока поперечна плеснова зв'язка	

32.	Міжфалангові суглоби стопи	
-----	-------------------------------	--

Питання для самопідготовки

1. Назвіть суглобові поверхні кульшового суглобу.
2. Які рухи можливі у кульшовому суглобі?
3. У чому полягає практичне значення зв'язкового апарату кульшового суглобу?
4. Охарактеризуйте будову колінного суглобу.
5. Які рухи можливі у колінному суглобі?
6. Яке функціональне значення внутрішньокапсульних та позакапсульних зв'язок колінного суглобу?
7. Назвіть суглобові поверхні надп'ятково-гомількового суглобу та охарактеризуйте рухи, можливі в ньому.
8. Охарактеризуйте сполучення стопи з гомількою.
9. Охарактеризуйте сполучення заплеснових кісток між собою.
10. Охарактеризуйте сполучення між заплесновими і плесновими кістками.
11. Охарактеризуйте сполучення кісток пальців.

Лабораторне заняття № 9

ТЕМА: СКЕЛЕТ ГОЛОВИ – ЧЕРЕП. Ч.1

CRANIUM

Мета: вивчити будову кісток мозкового черепа у зв'язку з їх функціями, розглянути череп в цілому.

Обладнання: скелет людини, череп, набори кісток голови, анатомічний атлас.

Завдання 1. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 36 та позначте ці елементи.

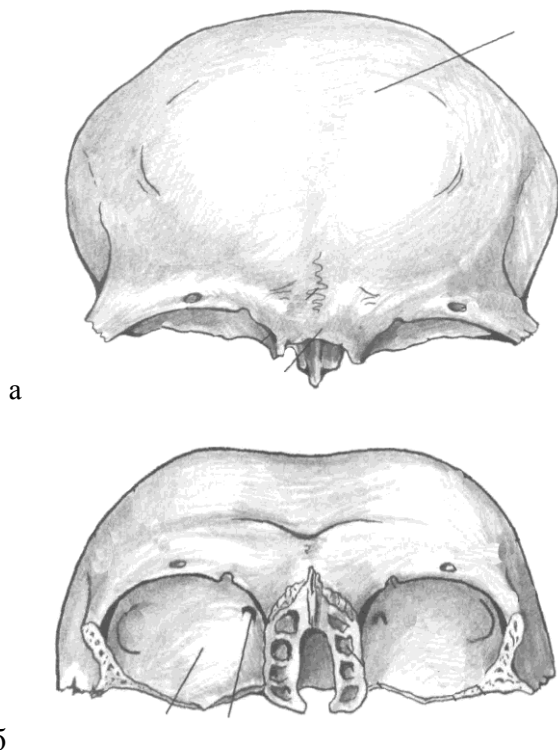

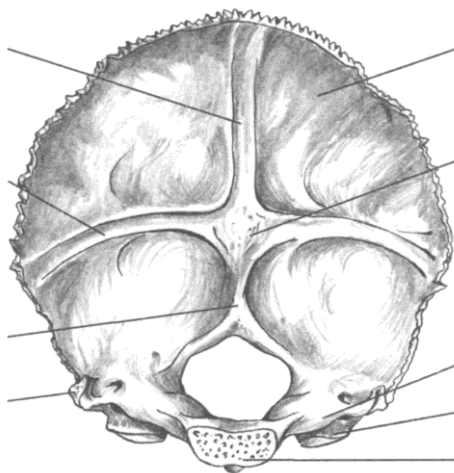
Рис. 36. Лобова кістка: а – вигляд спереду, зовнішня поверхня; б – вигляд знизу.

1 – squama frontalis	
2 – processus zygomaticus	
3 – foramen supraorbitale	
4 – incisura frontalis	
5 – pars nasalis	
6 – pars orbitalis	
7 – fossa glandulae lacrimalis	
8 – fovea trochlearis	
9 – apertura sinus frontalis	

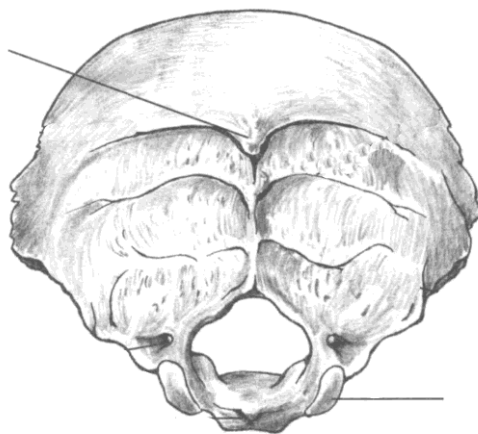
10 – glabélla	
11 – margo supraorbitalis	
12 – arcus superciliaris	

Завдання 2. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 37 та позначте ці елементи.

1 – foramen magnum	
2 – squama occipitalis	
3 – pars basilaris	
4 – pars lateralis	
5 – protuberantia occipitalis interna	
6 – sulcus sinus sagittalis superioris	
7 – sulcus sinus transversi	
8 – crista occipitalis interna	
9 – linea nuchae inferior	
10 – linea nuchae superior	
11 – linea nuchae suprema	
12 – canalis condylaris	
13 – condylus occipitalis	
14 – tuberculum pharyngeum	
15 – processus jugularis	
16 – protuberantia occipitalis externa	

а

б

Рис. 37. Потилична кістка: а – внутрішня поверхня; б – зовнішня поверхня.

Завдання 3. Випишіть українські відповідники латинських термінів, наведених у підписах до рис. 38 та позначте ці елементи.

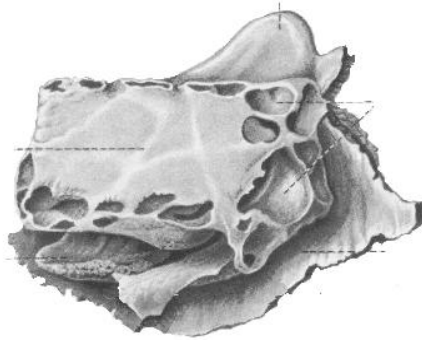

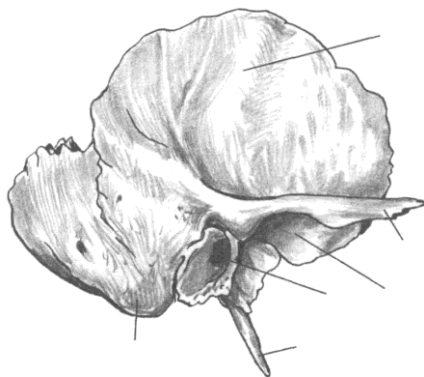
Рис. 38. Решітчаста кістка, вигляд збоку.

1 – crista galli	
2 – cellulae labyrinthum	
3 – lamina perpendicularis	
4 – lamina orbitalis	
5 – concha nasalis media	

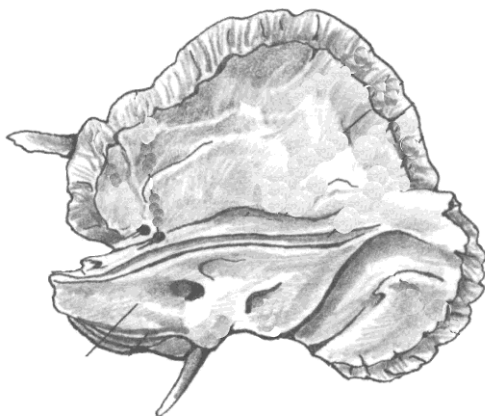
Завдання 4. На рис. 39 позначте такі елементи:

а – зовнішня поверхня: 1 – лускова частина; 2 – виличний відросток; 3 – зовнішній слуховий отвір; 4 – соскоподібний відросток; 5 – шилоподібний відросток; 6 – соскоподібний отвір; 7 – нижньощелепна ямка; 8 – барабанно-соскоподібна щілина;

б – внутрішня поверхня: 1 – лускова частина; 2 – кам'яниста частина; 3 – внутрішній слуховий отвір; 4 – отвір каналця присінка; 5 – борозна верхньої кам'янистої пазухи; 6 – борозна сигмоподібної пазухи; 7 – розтвір каналу малого кам'янистого нерва; 8 – розтвір каналу великого кам'янистого нерва; 9 – дугове підвищення; 10 – покрівля барабанної порожнини; 11 – трійчасте втиснення; 12 – борозна нижньої кам'янистої пазухи.

а

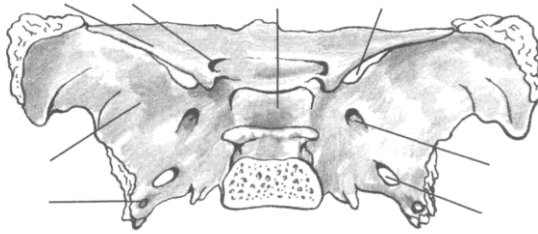

б

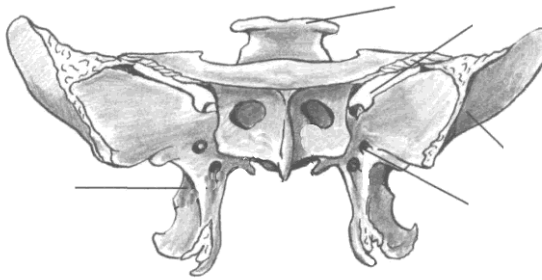
Рис. 39. Права скронева кістка.

Завдання 5. На рис. 40 позначте такі елементи:

1 – зоровий канал; 2 – верхня очноямкова щілина; 3 – круглий отвір; 4 – овальний отвір; 5 – остистий отвір; 6 – гіпофізна ямка; 7 – спинка сидла; 8 – мале крило; 9 – велике крило; 10 – крилоподібний відросток; 11 – крилоподібний канал; 12 – отвір клиноподібної пазухи; 13 – клиноподібний дзьоб; 14 – клиноподібна раковина; 15 – горбок сидла; 16 – крилоподібний гачок.

а

б

Рис. 40. Клиноподібна кістка: а – вигляд зверху; б – вигляд спереду.

Завдання № 6. На рис. 41, 42, 43, 44 позначте кістки черепа та випишіть їх латинські відповідники (рис.41).

1 – лобова кістка	
2 – тім'яна кістка	
3 – скронева кістка	
4 – клиноподібна кістка	
5 – решітчаста кістка	
6 – носова кістка	
7 – слезова кістка	
8 – вилична кістка	
9 – верхня щелепа	

10 – нижня щелепа	
11 – нижня носова раковина	
12 – леміш	

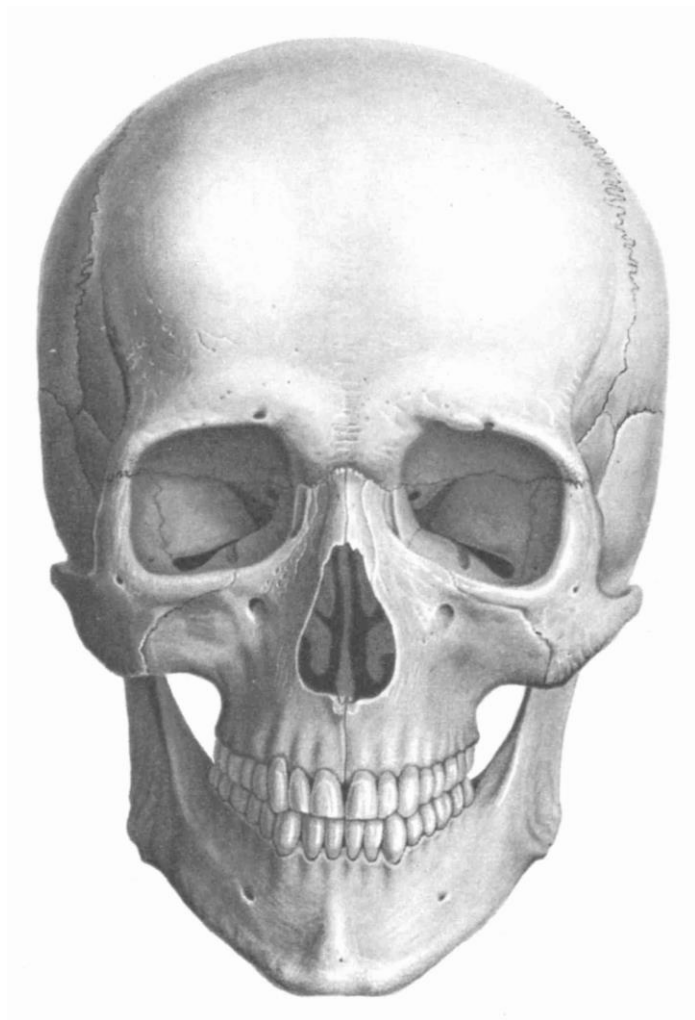

Рис. 41. Череп (вигляд спереду).

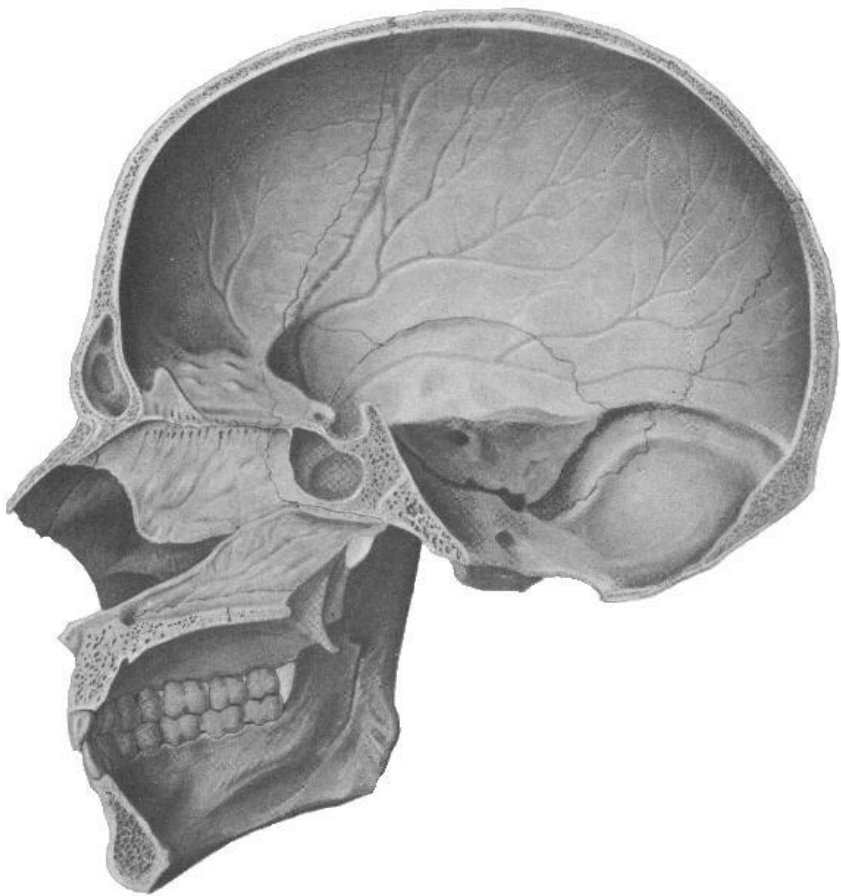

Рис. 42. Череп (вигляд зсередини):

- 1 – лобова кістка; 2 – тім'яна кістка; 3 – скронева кістка;
4 – клиноподібна кістка; 5 – решітчаста кістка; 6 – носова кістка;
7 – леміш; 8 – піднебінна кістка; 9 – верхня щелепа;
10 – нижня щелепа; 11 – нижня носова раковина;
12 – потилична кістка.

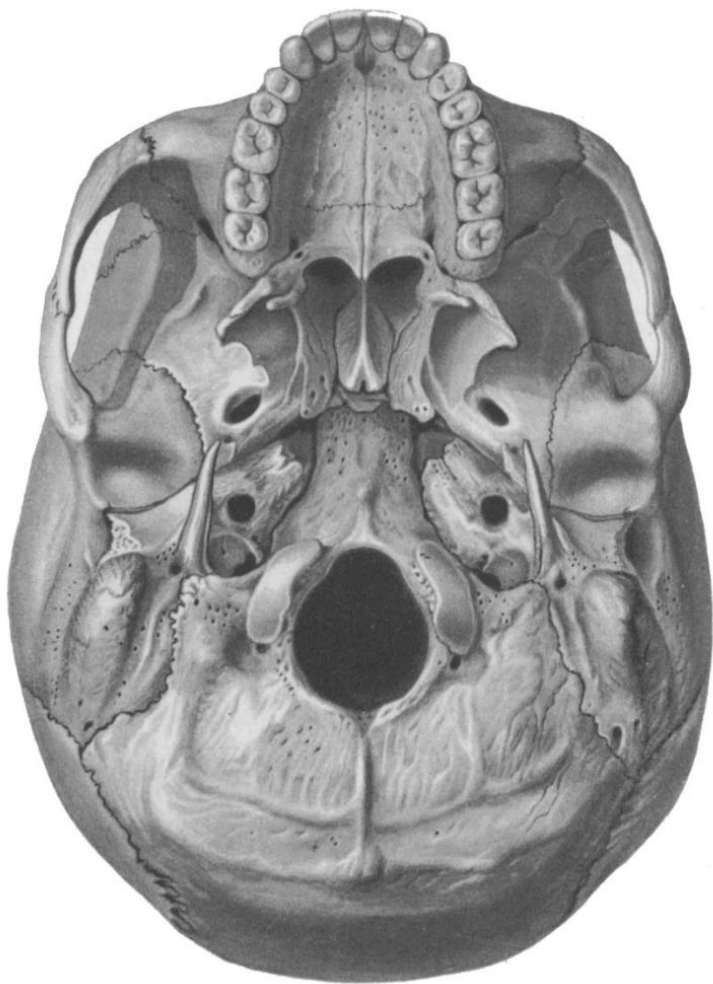

Рис. 43. Череп знизу:

- 1 – потилична кістка; 2 – тім'яна кістка; 3 – скронева кістка;
 4 – клиноподібна кістка; 5 – піднебінна кістка; 6 – леміш;
 7 – вилична кістка; 8 – верхня щелепа; 9 – лобова кістка.

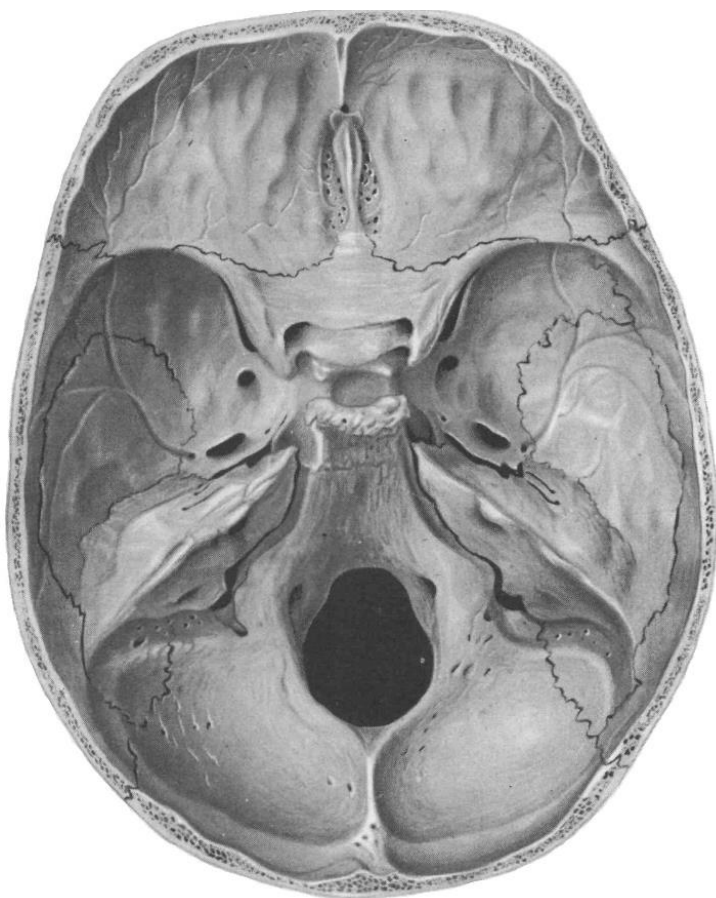

Рис. 44. Основа черепа (вигляд зверху):

1 – лобова кістка; 2 – тім'яна кістка; 3 – скронева кістка; 4 –
клиноподібна кістка; 5 – решітчаста кістка; 6 – потилична кістка.

Питання для самопідготовки

1. На які відділи поділяється череп? Яке їх значення?
2. З яких кісток складається мозковий череп?
3. З яких кісток складається лицевий череп?
4. Яку будову мають тім'яна та лобова кістки?
5. З яких частин складається скронева кістка? Які вона має відростки та отвори?
6. Яку будову має решітчаста кістка?
7. З яких частин складається клиноподібна кістка? Які вона має отвори?
8. Яку будову має потилична кістка?
9. Які кістки черепа відносяться до повітроносних?

Лабораторне заняття №10

ТЕМА: СКЕЛЕТ ГОЛОВИ – ЧЕРЕП. Ч.2.

CRANIUM

Мета: вивчити будову кісток мозкового черепа у зв'язку з їх функціями, розглянути череп в цілому.

Обладнання: скелет людини, череп, набори кісток голови, анатомічний атлас.

Завдання 1. На рис. 45 позначте такі елементи:

1 – підчочномкова борозна; 2 – підчочномковий канал; 3 – підчочномковий отвір; 4 – коміркові отвори; 5 – лобовий відросток; 6 – решітчастий гребінь; 7 – раковинний гребінь; 8 – верхньощелепна пазуха; 9 – носова вирізка; 10 – передня носова ость; 11 – передня поверхня; 12 – носова поверхня; 13 – піднебінний відросток; 14 – комірковий відросток.

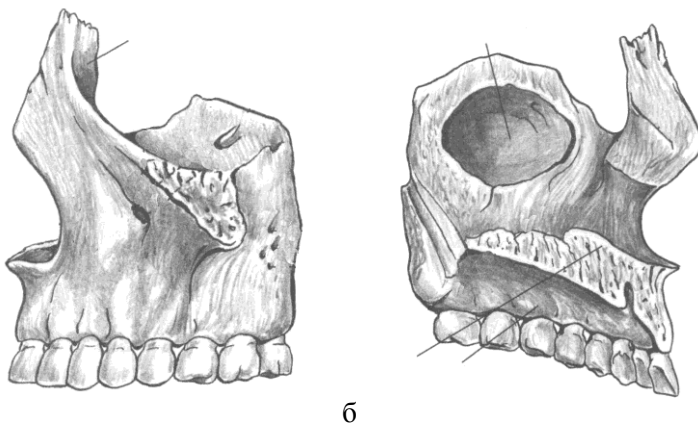
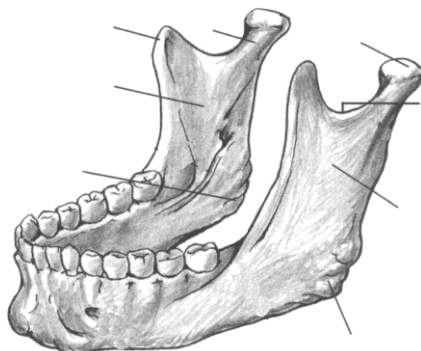

Рис. 45. Верхня щелепа: а – зовнішня поверхня; б – внутрішня поверхня.

Завдання 2. На рис. 46 позначте такі елементи:

1 – гілка нижньої щелепи; 2 – вінцевий відросток; 3 – виростковий відросток; 4 – головка нижньої щелепи; 5 – вирізка нижньої щелепи; 6 – жувальна горбкуватість; 7 – коса лінія; 8 – підборідний отвір; 9 – підборідний виступ; 10 – отвір нижньої щелепи; 11 – щелепно-під'язикова борозна; 12 – крилоподібна горбкуватість; 13 – нижня підборідна ость; 14 – двочеревцева ямка; 15 – під'язикова ямка; 16 – піднижньо-щелепна ямка; 17 – підборідний горбок; 18 – кут нижньої щелепи.

а

б

Рис. 46. Нижня щелепа: а – верхньо-бічний вигляд, зовнішня поверхня; б – вигляд ззаду, внутрішня поверхня.

Завдання 3. Підпишіть рис. 47-53.

Рис. 47. _____

Рис. 48. _____

Рис. 49. _____

Рис. 50. _____

Рис. 51. _____

Рис. 52. _____

Рис. 53. _____

Завдання 4. Доповніть схему структури черепа латинськими та українськими термінами.

ЧЕРЕП (CRANIUM)

Мозковий череп

- 1) Os frontale
- 2) Os parietale
- 3) Os occipitale
- 4) Os temporale
- 5) Os sphenoidale
- 6) Os ethmoidale

Лицевий череп

- 1) Maxilla
- 2) Os nasale
- 3) Os lacrimale
- 4) Os zygomaticum
- 5) Os palatinum
- 6) Concha nasalis inferior
- 7) Vomer
- 8) Mandibula
- 9) Os hyoideum

Питання для самопідготовки

1. Яку будову має верхня щелепа?
2. Яку будову має нижня щелепа? Яка особливість цієї кістки?
3. Дайте характеристику парних кісток лицевого відділу черепа.
4. Дайте характеристику непарних кісток лицевого відділу черепа.

Лабораторне заняття №11

ТЕМА: СПОЛУЧЕННЯ ЧЕРЕПА

JUNCTURAE CRANII

Мета: вивчити особливості сполучення кісток черепа, з'ясувати особливості будови швів, тім'ячок, атлanto-потиличного та скронево-нижньощелепного суглобів.

Обладнання: скелет людини, набори кісток, анатомічний атлас.

Завдання 1. На рис. 47 позначте елементи та випишіть українські відповідники:

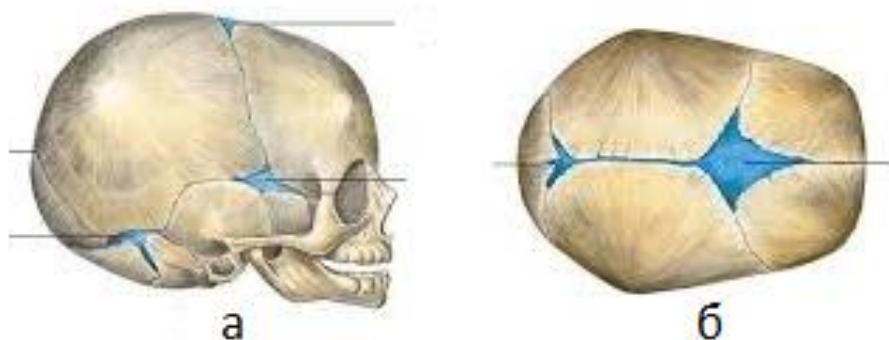

Рис. 47. Тім'ячка черепа новонародженого:

а) вигляд збоку; б) вигляд зверху:

1 – fonticulus anterior	
2 – fonticulus anterior	
3 – fonticulus sphenoidalis	
4 – fonticulus mastoideus	

Завдання 2. Випишіть українські відповідники латинських термінів.

<i>№</i>	<i>Термін латинською мовою</i>	<i>Термін українською мовою</i>
1.	Sutura serrata	
2.	Sutura sagittalis	
3.	Sutura coronalis	
4.	Sutura lambdoidea	
5.	Sutura squamosa	
6.	Sutura plana	
7.	Fonticuli cranii	
8.	Gomphosis	
9.	Synchondrosis sphenooccipitalis	
10.	Synchondrosis petrooccipitalis	
11.	Art. temporomandibularis	
12.	Art. atlantooccipitalis	
13.	Membrana atlantooccipitalis anterior	
14.	Membrana atlantooccipitalis posterior	

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризуйте синдесмози черепа.
2. Назвіть види швів черепа.
3. Яке значення тім'ячок?
4. Що таке вклинення?
5. Охарактеризуйте з'єднання черепа з хребтом.
6. Дайте характеристику скронево-нижньощелепному суглобу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Анатомія людини. Кравчук С. Ю. Чернівці, 2007. 600 с.
2. Анатомія людини: підручник: у 3-х т. Т.1-й підручник / А.С. Головацький, В.Г. Черкасов, М.Р. Сапін [та ін.]. Вид. 3-тє, доопрацьоване. Вінниця: Нова книга, 2015. 368 с.
3. Атлас нормальної анатомії людини: Навч. посібник / М.Р. Сапін, Д.Б. Нікітюк, Е.В. Швецов; Пер. з рос. за ред. В.Г Черкасова М.: МЕДпресс-информ, 2017. 636 с.
4. Черкасов В.Г. Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські, російські та англійські еквіваленти) / В.Г. Черкасов, І.І. Бобрик, Ю.Й. Гумінський, О.І. Ковальчук. Вінниця: Нова Книга, 2010. 392 с.
5. Шапаренко П.П., Смольський Л.П. Анатомія людини: У 2 т. К.: Здоров'я, Т. 1., 2003. 376 с.

ДОДАТКОВА

1. Анатомія людини (у двох частинах): підручник / За ред. К.А. Дюбенка. Ч.1. К: ВАТ «Поліграфкнига», 2008. 528 с.
2. Анатомія людини: підручник / І.Я Коцан, В.О. Гринчук, В.Х. Велемєць [та ін.]. Луцьк: Волин. НУ імені Лесі Українки, 2010. 890 с.
3. Анатомія людини / В.Г. Черкасов, С.Ю. Кравчук. Вінниця: Нова книга, 2011. 640 с. (навч.-метод. пос.)
4. Музика Ф.В., Гриньків М.Я., Кучеріб Т.М. Анатомія людини: навч. посіб. Львів: ЛДУФК, 2014. 359 с.
5. Неттер Ф. Атлас анатомії людини / Френк Неттер [пер. з англ. А.А. Цегельський]. – Львів: Наутілуc, 2004. 529 с.
6. Самусєв Р. П., Липченко В. Я. Атлас анатомії людини. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 752 с.
7. Свиридов О. І. Анатомія людини, К.: Вища школа, 2000. 399 с.

8. Тестові завдання «Крок-1» - анатомія людини / Видання 4-е, доопрацьоване / За ред. В.Г. Черкасова, І.В. Дзевульської, О.І. Ковальчука. Навч. пос.
9. Черкасов В.Г., Хмара Т.В., Макар Б.Г., Проняев Д.В. Анатомія людини. Чернівці: Мед. університет, 2012. 462 с.
10. Черкасов В.Г., Гумінський Ю.Й., Черкасов Е.В., Школьніков В.С. Історія анатомії (хронологія розвитку та видатні анатоми). Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. – 148 с. (навч.-метод. пос.).
11. Чернокульський С.Т., Єрмольєв В.О. Анатомія кісток та їх з'єднань: Навч.-метод. посібник з анатомії людини. К.: Книга плюс, 2005. 160 с.
12. Фредерік Мартіні. Анатомічний атлас людини: Пер. з 8-го англ. вид [наук. ред. пер. В.Г. Черкасов]. ВСВ «Медицина», 2011. 128 с.
13. Федонюк Я. І., Мицкан Б. М., Попель С. Л. та інші. Функціональна анатомія: Підручник для студентів навчальних закладів з фізичного виховання і спорту III та IV рівнів акредитації / За редакцією Федонюка Я. І., Мицкана Б. М. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 552 с.
14. <https://uk.ellas-cookies.com/obrazovanie/88795-ploskosti-i-osi-tela-cheloveka-anatomiya.html>
15. https://studopedia.com.ua/1_402889_tema-anatomIya-kIstok-cherepa-ta-yih-zyednannya.html
16. https://pidru4niki.com/89622/meditsina/skelet_verhnoyi_kintsivki
17. https://stud.com.ua/134921/meditsina/skelet_verhnoyi_kintsivki
18. <https://helpiks.org/2-48803.html>
19. <https://studfile.net/preview/1784985/page:26/>

Навчально-методичне електронне видання

*Ірина Іванівна Мацейко
Олександр Борисович Спринь*

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ ОСТЕОЛОГІЯ

РОБОЧИЙ ЗОШИТ
до лабораторних занять
(2-ге видання)

ISBN 978-617-8187-69-9 (електронне видання)

Підписано до друку 26.12.2025. Формат 60×84/16.
Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 7,09. Обл.-вид. арк. 7,63.
Замовлення №3255

Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи:
Серія ХС №48 від 14.04.2005 р.
Видано Управлінням у справах преси та інформації
73000, Україна, м. Херсон, вул. Соборна, 2.
Тел. +38(050)133-10-13
e-mail: printvvs@gmail.com